Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 59

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

www.lex-line.com.ua

14-15 березня
2024 р.

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLU

Україна, Тернопіль – Польща, Ополе 2024

УДК 340 (063)
А 437

Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 59: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 14 – 15 березня 2024 р.) / редкол. : О. Яремко та ін. ГО "Наукова спільнота". WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. 2024. 83 с. ISSN 2617-2364.

У виданні вміщено наукові публікації Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Випуск 59) з юридичних та історичних питань, яка відбулася 14-15 березня 2024 р. за сприянням Громадської організації "Наукова спільнота" (Україна) та Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu (Польща).

Матеріали коференції також оприлюднено на сайті конференції:
www.lex-line.com.ua

Оргкомітет ГО Наукова спільнота:
Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;
Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;
Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;
Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;
Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;
Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;
Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;
Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;
Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;
Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:
46005, м. Тернопіль, а/с 797
тел. +380979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

ISSN 2617-2364

© ГО "Наукова спільнота" 2024
© Автори статей 2024

ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ПРАВОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ У СУСПІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Бедрій Мар'ян Миронович
кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
докторант кафедри історії держави, права та
політико-правових учень юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0003-4021-1980

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3816

Правова концепція як витвір правової думки конкретного автора (співавторів) за загальним правилом повинна мати на меті втілення в суспільне життя, яке передбачає перехід від абстрактний ідей до конкретних результатів у юридичній практиці та суспільних відносинах. Вказаний шлях, безперечно, є складним, і не кожна концепція здатна успішно його пройти до завершення. Ті ж, яким це вдається, часто еволюціонують і змінюються, пристосовуючись до політичних компромісів, вимог юридичної техніки та суспільних потреб. Пройшовши етап оприлюднення (публікації) змісту правової концепції, вона може зустріти як визнання, так і критику чи байдужість. Коли її положення починають використовуватися в працях та поглядах інших авторів, можна констатувати входження правової концепції у правову (юридичну) доктрину.

Правова доктрина становить плацдарм, з якого правова концепція рухається у нормативну базу та практичну площину. Як правило, концепція спершу потрапляє в законодавство, а потім у суспільну дійсність. Однак бувають винятки, коли все відбувається навпаки. Це стосується, наприклад, концепції обґрунтованих (правомірних, легітимних) очікувань, яка досі не потрапила у статті Цивільного кодексу України, проте застосовується в цивільних правовідносинах де-факто завдяки судовій практиці [1]. Згадана концепція була сприйнята практикою Європейського суду з прав людини, а його рішення застосовуються національними судами України (ст. 17 закону «Про

виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини») [2].

Історії відомі й інші випадки, коли правова концепція втілювалася в суспільному житті без попередньої інтеграції в законодавство. До прикладу, під час поширення маґдебурзького права українських землях використовувалися не тільки його першоджерела, але й науково-практичні дослідження тогочасних вчених. Характерно, що у своїх працях дослідники намагалися адаптувати приписи німецького законодавства і судової практики до суспільних умов Східної Європи. Серед іншого, вони пом'якшували суворість покарань і процесуальних дій (допит з тортурами тощо) у порівнянні з автентичними джерелами. Особливо важливими для розвитку практичної юриспруденції та законотворення на українських землях були праці Б. Гроїцького (1519-1605) [3, с. 99-106].

У Гетьманщині XVIII ст. було розроблено низку якісних законопроектів, які систематизували чинне на той час звичаєве право (окремі норми), фрагменти нормативно-правових актів та досягнення правничої думки. Серед них найбільш важливим був кодифікаційний проект «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. [4]. Російська влада не допустила їхнього офіційного затвердження, тому вони не набули чинності де-юре, проте застосовувалися в юридичній практиці де-факто. Окрему увагу варто звернути на проект «Суд і розправа в правах малоросійських» 1750 р., автором якого був досвідчений юрист Ф. Чуйкевич. У зазначеному проекті містилося декілька правових концепцій автора – у тому числі концепція реформування судової системи на українських землях. Попри відсутність юридичного затвердження, багато положень праці Ф. Чуйкевича фактично використовувалися у судовій, адміністративній та іншій практиці [5].

Стосовно втілення ідей правової концепції в практичну діяльність варто звернути увагу на висновок, сформульований В. Рижком: «в усіх випадках концепція є контекстом для методики, а методика – текстом практичної діяльності, технологією концепції» [6, с. 177]. Інакше кажучи, концепція ставить питання «як?» (як врегулювати суспільні відносини; як визначити правове поняття; як побудувати систему; тощо) і дає відповідь на нього, тобто творить методику. Далі її відповідь переноситься у практику, і вже там стає зрозуміло «працює це або ні» – чи є дієвими юридичні норми, вироблені на основі правової концепції.

Практичне проектування правової концепції на суспільні відносини через посередництво законодавчого тексту має певні особливості. Зокрема

в таких умовах концепція рідко проектується в «чистому», оригінальному вигляді. У суспільному житті де-юре застосовується норма законодавства, а її зміст, як правило, не відповідає положенням концепції на 100 %. Лаконічність і фрагментарність норми законодавства інколи стає причиною нерозуміння чи неправильного застосування положень концепції, яка у ньому відображена. Ситуацію покращують правоінтерпреційні акти, оскільки судді Конституційного Суду України та інші компетентні суб'єкти мають можливість звернутися до першоджерел і в такий спосіб більш повно та зрозуміло пояснити положення нормативно-правового акту, що засноване на відповідній концепції.

До прикладу, 2 листопада 2004 р. Конституційний Суд України прийняв рішення у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). У п. 4.1 згаданого рішення було висловлено погляд, згідно з яким одним із проявів верховенства права (концепції, що стала фундаментальним принципом правової системи України) є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а «включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства» [7].

Формами впливу правової доктрини (а з нею і визнаних правових концепцій) на застосування права є такі:

– звернення судами при здійсненні правосуддя до висновків наукових правових експертиз;

– використання доктринальних (концептуальних) методик судами при вирішенні справи та експертами при проведенні судової експертизи;

– врахування органами конституційної юрисдикції позицій наукових правничих шкіл при винесенні рішень й обґрунтування окремих думок суддів конституційних судів положеннями правової доктрини загалом або правової концепції зокрема;

– використання правової концепції міжнародними судовими інстанціями (Міжнародним Судом ООН, Європейським Судом з прав людини та ін.), обґрунтуваннями судами прийнятого рішення положеннями правової доктрини;

– фактичне звернення суб’єктів застосування права до наукових праць, у тому числі коментарів нормативно-правових актів, монографій, наукових статей тощо [8, с. 163];

– залучення до судового процесу експертів з питань права у відповідності до ст. 66, 74 ЦПК, ст. 63, 71 ГПК, ст. 61, 69 КАС України.

Таким чином, особливості втілення правової концепції в суспільне життя відстежуються у процесах інтеграції та трансформації її ідей у положення правової (юридичної) доктрини і нормативну базу (акти законодавства), а згодом у простір суспільних відносин. Закладені в концепції ідеї рідко переносяться у практичну площину в автентичному вигляді, а значно частіше адаптуються до вимог і потреб суспільного життя крізь призму правотворення та правозастосування, фактично реалізуються змінено, частково чи обмежено. Правова концепція може втілюватися в суспільне життя як за посередництвом законодавства (це переважає), так і напряму (становить рідкість). Юридична діяльність і суспільні відносини, використовуючи положення правової концепції, вдосконалюються досягненнями правничої думки та дають зворотній зв’язок – коректують зміст концепції чи творять імпульс для вироблення нових ідей юридичного спрямування.

Список використаних джерел:

1. Берназюк Я. О. Принцип легітимних очікувань (legitimate expectation): поняття та зміст. *Експерт: парадигми юридичних наук та державного управління*. 2021. № 3 (15). С. 147-162.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#o129.
3. Кобилецький М. Маґдебурзьке право в Україні (XIV – перша половина XIX ст.): історико-правове дослідження. Львів: ПАІС, 2008. 406 с.
4. Яковлів А. Український кодекс 1743 року «Права, по которым судится малороссійскій народ»: його історія джерела та систематичний виклад змісту. Мюнхен: Заграва, 1949. 210 с.
5. Стеценко Н. С. «Суд і розправа в правах малоросійських…». *Велика юридична енциклопедія*: у 20 т. Т. 1. Історія держави і права України / редкол.: В. Д. Гончаренко (гол.) та ін. Харків: Право, 2016. С. 706-707.
6. Рижко В. А. Концепція як форма наукового знання. Київ: Наукова думка, 1995. 212 с.

7. У справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) : рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04.
8. Мочульська М. Є., Семків В. О. Правова доктрина в континентальній правовій системі. Львів: Світ, 2015. 432 с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВИДИ

Конончук Богданна Ростиславівна
здобувач вищої освіти на бакалаврському
рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3810

У правовій системі протягом тривалого періоду нормативно-правовий акт був основним, якщо не єдиним джерелом права і на сьогоднішній день відіграє провідну роль у регулюванні суспільних відносин. Це визначає увагу до вивчення поняття «нормативно-правовий акт», його видів та ознак (особливостей).

Поняття та ознаки нормативно-правового акту перебувають у постійному розвитку. Зберігаються і усталені ознаки досліджуваного феномена. Проте, це свідчить про необхідність створення нових доктринальних підходів до нормативних актів. З метою досягнення цього результату існує гостра необхідність у прийнятті спеціалізованого акту про нормативні правові акти, що регламентував би систему нормативно-правових актів та правотворчий процес.

Усі нормативні акти мають бути ієрархізовані та диференційовані, оскільки державний механізм має в своєму розпорядженні розгалужену систему органів із встановленими правотворчими повноваженнями та суттєвим обсягом інших функцій, що здійснюються за допомогою видання правових актів. Цьому б сприяла систематизація нормативно-

правових актів як один з механізмів удосконалення системи вітчизняного законодавства.

Нормативний акт є відображенням певної форми діяльності держави, її органів та посадових осіб. Він має державно-владний характер і є обов'язковим для тих, на кого він поширюється. І в цьому сенсі він одночасно є продуктом і універсальним інструментом, і об'єктом соціальних практик [1, с. 201].

Нормативно-правовим актам притаманні наступні ознаки: приймається від імені держави у строго визначеному порядку; є результатом правотворчої діяльності компетентних суб'єктів; містить правила поведінки загального характеру, регулятивно-охоронний вплив яких здійснюється щодо неперсоніфікованого кола суб'єктів; реалізується в особливому процесуальному порядку, має визначену документальну форму (закон, указ чи постанова); має юридичну силу, що дає можливості визначити принципи підпорядкування та ієрархічної побудови системи нормативно-правових актів [2, с. 122-123].

В умовах сьогодення систематизація законодавства є вкрай необхідним заходом на шляху до європейської інтеграції нашої країни. Саме систематизація дає змогу вдосконалити та впорядкувати законодавство для зручності його застосування та ефективної реалізації на практиці. Сутність поняття систематизації заснована на науково-теоретичному уявленні про систему і практичному використанні системного підходу. Окрім того, роль систематизації законодавства полягає в тому, щоб створити всі необхідні умови для його подальшого розвитку, позбутися в ньому прогалин та недоліків і забезпечити його внутрішню єдність [3].

Література:

1. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2-х т. Т. 1. М.: Юрид. лит., 1982. 360 с.
2. Теорія держави і права: [навчальний посібник] / за заг. ред. Р. Ромашова, Н. Пархоменко. К.: КНТ, 2007. 216 с.
3. Іванченко О. М. Систематизація права: загальні засади, сутність, правова природа. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle

ПОНЯТТЯ МЕТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Бодров Юрій Володимирович
аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права,
Державний торговельно-економічний університет

Науковий керівник: Гуржій Тарас Олександрович
доктор юридичних наук, професор,
Державний торговельно-економічний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3811

З'ясування сутності адміністративно-правового регулювання вимагає чіткого уявлення про його мету. Визначення такої мети є необхідною умовою для об'єктивної оцінки ефективності адміністративно-правового регулювання, для спрямування процесів його розвитку у рамках державної правової політики, а також для виявлення його загальних закономірностей та особливостей його реалізації в тій чи інший сфері суспільного життя.

У цілому можемо констатувати, що, попри засадничий характер категорії "мета адміністративно-правового регулювання", котра слугує базовим елементом понятійно-категоріального апарату адміністративного права, в галузевій науці існують різні погляди на її зміст.

Адміністративно-правове регулювання має цілком точну мету, – пише С. Ю. Любімова, – забезпечити належний рівень відносин між окремою особою та державою, її органами та посадовими особами, при цьому основний акцент адміністративно-правового регулювання цих відносин робиться сьогодні на встановленні саме такого адміністративно-правового регулювання, за яким з максимальною ефективністю були б задоволені права й інтереси окремої особи [1, с. 103-104].

Більш конкретне, але, разом з цим, доволі спрощене уявлення про мету адміністративно-правового регулювання демонструють А. М. Матвійчук та Я. О. Лакійчук. Так, на думку А. М. Матвійчук, зазначена мета полягає в стабілізації суспільних відносин шляхом прийняття нормативно-правових актів та забезпечення їх виконання [2, с. 122]. Водночас, Я. О. Лакійчук вважає, що адміністративно-правове регулювання має на меті впорядкувати суспільні відносини, у результаті чого вони приводяться в систему й створюється певний порядок у тій галузі, яку вони регулюють [3, с. 87].

Значно ширше розуміють цю категорію В. К. Гіжевський, В. В. Главченко та В. С. Ковальський, вбачаючи мету адміністративно-правового регулювання в: "упорядкуванні, закріпленні, охороні й розвитку суспільних відносин, а також у впливі на поведінку та свідомість громадян шляхом проголошення їхніх прав та обов'язків, встановлення певних дозволів та заборон, затвердження певних правових актів тощо [4, с. 369]".

На думку Ю. П. Битяка, Р. С. Ярошевської, Н. В. Дараганової та ряду інших вчених, метою адміністративно-правового регулювання є: забезпечення за допомогою адміністративно-правових заходів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства й держави [5, с. 208-211; 6, с. 202; 7, с. 99].

З точки зору В. М. Бевзенка та Р. С. Мельника мета адміністративного права (*читай – адміністративно-правового регулювання*) полягає у створенні юридичних умов для гарантування органами публічної влади, насамперед суб'єктами публічної адміністрації, прав та свобод людини і громадянина, реалізація яких відбувається у сфері публічного адміністрування [8, с. 60]. Близькою до цієї точки зору є позиція В. В. Галунька, у рамках якої під метою адміністративно-правового регулювання пропонується розуміти: "створення пріоритету правових умов для забезпечення публічною адміністрацією прав, свобод й інтересів людини і громадянина у сфері публічного адміністрування [9, с. 26]". Щоправда, варто обмовитись, що у своїх останніх наукових працях (зокрема, в колективній монографії «Адміністративне право та Адміністративний процес України в умовах воєнного стану») В. В. Галунько тлумачить мету адміністративного

права та адміністративно-правового регулювання дещо інакше, а саме як: “врегулювання відносин між суб’єктами публічної адміністрації та приватними особами [10, с. 47]”.

З роздумів В. І. Темерецького про природу та спрямованість адміністративно-правового регулювання випливає, що його кінцеву мету становить: “забезпечення прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави у суспільних відносинах з метою підпорядкування їх юридично встановленому правопорядку, а також їх охорони та розвитку в інтересах суспільства і держави [11, с. 51]”.

У якості основної мети адміністративно-правового регулювання Т. О. Гуржій розглядає: організацію паритетних стосунків держави та громадянина з метою всебічного задоволення і максимальної кореляції суспільних та індивідуальних потреб [12, с. 10]. У свою чергу, В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко наголошують, що змістом і головною метою адміністративно-правового регулювання виступає: “встановлення і регламентація таких взаємовідносин, якими кожній людині має бути гарантовано реальне додержання і охорона у сфері виконавчої влади належних їй прав і свобод, а також ефективний захист цих прав і свобод у разі їх порушення [13, с. 3]”.

Зі свого боку, Середа В. В., Кісіль З. Р., Кісіль Р. В. стверджують, що мета адміністративно правового регулювання полягає у встановленні точної відповідності вимогам законності дій кожної зі сторін адміністративних правовідносин: органів виконавчої влади, державних службовців, підприємств, установ, організацій, трудових колективів, політичних партій, громадських організацій та громадян [14, с. 24, 25].

І, нарешті, Р. В. Шаповал та Н. Ю. Цибульник обґрунтовують думку про те, що адміністративно-правове регулювання має на меті: “забезпечення відповідного добросовісного вчинення правозастосовної діяльності суб’єктів публічних адміністрацій шляхом застосування дозволів, заборон та приписів. Очікуваним результатом такого регулювання суспільних відносин є встановлення порядку організації та діяльності суб’єктів, як тих, що наділені адміністративною владою, так і тих, що її не мають [15, с. 41]”.

Узагальнення наведених підходів дозволяє зробити висновок про те, що загальною метою адміністративно-правового регулювання є: *створення належних правових умов для ефективного публічного адміністрування, розвитку суспільства, держави та економіки,*

забезпечення національної безпеки, державного суверенітету, територіальної цілісності і правопорядку, утвердження, реалізації, охорони та захисту інтересів, прав і свобод фізичних і юридичних осіб у сфері публічних відносин.

Список використаних джерел:

1. Любімова С. Ю. Адміністративні процедури у сфері господарської діяльності : монографія / С. Ю. Любімова. Харків : НікаНова, 2014. 456 с.
2. Матвійчук А. М. Визначення адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення регуляторної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 18. С. 121-124.
3. Лакійчук Я. О. Адміністративно-правове забезпечення превентивної діяльності поліції : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 219 с.
4. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Гловченко, В. С. Ковальський (кер) та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
5. *Адміністративне право України* ; за заг. ред. Ю. Битяка, В. Гаращука, В. Зуй. Харків : Право, 2010. 624 с.
6. Ярошевська Р. С. Містобудівна діяльність, як об’єкт адміністративно-правового регулювання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2. С. 201-204.
7. Дараганова Н. В. Поняття «Адміністративно-правове регулювання охорони праці в Україні». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2015. Випуск 35. Ч. ІІ. Том 2. С. 98-101.
8. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: навчальний посібник ; за заг. ред. Р. С. Мельника. К.: Ваіте, 2014. 376 с.
9. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
10. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану: монографія / Галунько В., Стеценко С., Берлач А., Буханевич О., Ситников О. та ін. ; за заг. ред. В. Фелика та В. Курила. К.: «Видавництво Людмила», 2023. 704 с.
11. Теремецький В.І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2012. № 1 (35). С. 50-54.

12. Гуржій Т. О. *Адміністративне право України*. К. : КНТ, 2011. 680 с.
13. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
14. Середа В. В., Кісіль З. Р., Кісіль Р. В. Адміністративне право. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 520 с.
15. Шаповал Р. В., Цибульник Н. Ю. Зміст адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів публічного адміністрування у секторі безпеки України. Право та державне управління. 2021. № 4. С. 39-44.

ПРАВА ДИТИНИ, ЯКА ПРИТЯГАЄТЬСЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ

Дубіна Олег Миколайович
здобувач кафедри публічного управління, та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-3654-1920

Науковий керівник: Співак Марина Вікторівна
доктор політичних наук, професор, доцент
кафедри публічного управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3804

Загальні принципи проваджень за участю неповнолітніх визначаються актами міжнародного рівня. З урахуванням вимог, що містяться в них, в межах національної юрисдикції, розвивається процесуальне законодавство кожної окремої держави, яке, враховуючи пріоритет особистого та соціального благополуччя дитини, при визначенні порядку прийняття процесуальних рішень та проведення процесуальних дій передбачає певні характерні особливості на користь неповнолітнього учасника деліктного провадження.

Конвенція ООН про права дитини 1989 року зобов'язує держав-учасниць визнавати право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, звинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поводження, що сприяє розвиткові у дитини почуття

гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві. Як наголошують У. Кілкеллі та П. Бергін, ч. 3 ст. 40 зазначеної Конвенції вимагає від держав «створення законів, процедур, органів і установ, що мають безпосереднє відношення до дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, звинувачуються чи визнаються винними в його порушенні з метою забезпечення такого поводження з дитиною, яке достачало б її добробут і відповідало її становищу та характеру правопорушення» [1, с. 11].

За *міжнародними нормами* саме держава повинна забезпечувати, щоб:

1) жодна дитина не вважалася порушником кримінального законодавства, не була звинувачена та визнана винною в його порушенні через дію чи бездіяльність, які не були заборонені національним і міжнародним правом на час їх здійснення;

2) кожна дитина, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство чи звинувачується в його порушенні, мала і розраховувала принаймні на такі гарантії: а) презумпція невинуватості, поки її вина не буде доведена згідно із законом; б) негайне і безпосереднє інформування її про звинувачення проти неї, а у випадку необхідності, через її батьків чи законних опікунів, та одержання правової й іншої необхідної допомоги при підготовці та здійсненні свого захисту; в) невідкладне прийняття рішення з розглядуваного питання компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом у ході справедливого слухання згідно із законом у присутності адвоката чи іншої відповідної особи і, якщо це не вважається таким, що суперечить найкращим інтересам дитини, зокрема, з урахуванням її віку чи становища її батьків або законних опікунів; г) свобода від примусу щодо надання свідчень чи визнання вини; вивчення показань свідків звинувачення або самостійно, або за допомогою інших осіб та забезпечення рівноправної участі свідків захисту та вивчення їх свідчень; д) можливість повторного розгляду вищим компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом згідно із законом рішення про визнання дитини винною у скоєнні правопорушення та будь-яких вжитих у цьому зв’язку заходів; е) безплатна допомога перекладача, якщо дитина не розуміє

використовуваної мови чи не розмовляє нею; є) повна повага її особистого життя на всіх стадіях розгляду [2, ст. 40].

У положеннях Мінімальних стандартних правил ООН 1985 року, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінських правил») підкреслюються деякі важливі аспекти, які є суттєвими елементами здійснення справедливого та неупередженого вирішення справ з приводу протиправної поведінки дитини. Слід акцентувати увагу, що зазначені стандартні правила корелюються з визнаними міжнародно-правовими актами та спрямовані на дотримання закріплених у них основних прав та свобод людини. У Мінімальних стандартних правилах конкретно визначаються питання, які є важливими для забезпечення прав дитини, зокрема, при розгляді у суді справ неповнолітніх, а також у загальному вигляді підтверджуються найголовніші процесуальні гарантії цієї категорії учасників деліктних проваджень. До прав дітей, які повинні бути гарантовані на всіх етапах відправлення правосуддя Мінімальні стандартні правила ООН відносять: презумпцію невинуватості; право бути повідомленим про пред'явлене звинувачення; право на відмову давати свідчення; право мати адвоката; право на присутність батьків або опікуна; право на очну ставку зі свідками та їх перехресний допит; право на апеляцію до вищої інстанції (п. 7) [3].

Безперечно потребує з'ясування той факт, що у ст. 40 Конвенції ООН про права дитини мова йдеться про права тієї дитини, яка, як вважається, порушила (чи звинувачується в порушенні) саме «кримінальне законодавство». В англомовній версії цього міжнародно-правового акту дослівно звучить: *«infringed the penal law»* [4], – що перекладається як «порушила кримінальний закон». Під словом «пенальний» (від лат. *«poena»*) розуміють караний, кримінально караний; той, що перебуває у невигідному становищі, під страхом покарання. З урахуванням цього, такі вчені як О. М. Литвинов, Є. С. Назимко, Т. І. Пономарьова поняття «пенальна політика» ототожнюють з «кримінальною політикою», головним завданням впливу та регулювання яких є інститут покарання [5, с. 15-20]. Раз так, чи можна вважати, що ці ж самі права та вимоги щодо їх гарантування однаково мають діяти у адміністративно-деліктному провадженні, яке виникає з приводу скоєного (чи ймовірно скоєного) дитиною адміністративного правопорушення? Видається, що відповідь на це запитання є позитивною.

У п. 2.2 (b) Пекінських правил вказано, що правопорушенням є будь-який проступок (дія чи бездіяльність), караний за законом у рамках правової системи, що діє в державі. Протиправною, винною дією чи бездіяльністю, за яку українським законодавством передбачено відповідальність є як кримінальне правопорушення (злочин чи кримінальний проступок), так і адміністративне правопорушення (проступок), на що вказує зміст відповідних норм Кримінального кодексу України (далі – КК України) та КУпАП. Як наголошують деякі науковці (наприклад, М. Ю. Веселов та Г. А. Мураховська), межа між цими видами правопорушень видається іноді надто умовною і виявляється у ступені суспільної небезпеки. Об'єктивно деякі делікти цілком ідентичні й відрізняються лише спричиненими наслідками або вагою такого елементу, як предмет правопорушення [6, с. 21]. В першу чергу, на це звертає увагу сам законодавець. Суспільна небезпека є обов'язковою ознакою кримінально караного діяння (ст. 11 КК України). У свою чергу адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності (ст. 9 КУпАП). Крім того, О. Л. Чернецький акцентує увага на тому, що «адміністративна відповідальність, як інститут адміністративного права, притаманний цій галузі права існує лише у країнах Східної Європи. Законодавство країн Заходу під адміністративною відповідальністю передбачає дещо інші відносини ніж законодавство нашої країни. У західних країнах відповідальність по адміністративному праву є відповідальністю органів державного управління перед громадянами. За законодавством країн Заходу, аналогічні діяння охоплюються поняттям кримінального правопорушення, в якому виділяються проступки, що не тягнуть за собою певних наслідків, скажімо, судимості» [7, с. 10].

Завершальне слово у вирішенні цього питання слід зробити, посилаючись на всі ті ж Мінімальні стандартні правила, у п. 3.1 яких йдеться про розширення їх сфери застосування, а саме зазначено, що: «відповідні положення Правил застосовуються не лише до неповнолітніх правопорушників, а й до неповнолітніх, які можуть бути притягнуті до відповідальності за будь-який конкретний вчинок, який не карається у разі скоєння дорослим» [3].

Таким чином, необхідно казати, що закріплені на міжнародно-правовому рівні права дитини, яка притягається до юридичної відповідальності мають бути відображені у національному законодавстві та забезпеченні державою у відповідних провадженнях не залежно від суспільної небезпеки, а отже, й виду делікту.

Література:

1. Kilkelly U., Bergin P. Advancing Children's Rights in Detention: A Model for International Reform. Policy Press, 2021. 224 p.
2. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ ООН від 20.11.1989 р. Редакція від 20.11.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»): Міжнародний документ ООН від 29.11.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text
4. United Nations. (1989). Convention on the Rights of the Child. Adopted by General Assembly resolution 44/25 of 20 Nov. 1989. *Website of the Office of the High Commissioner for Human Rights*. URL: https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx.
5. Становлення та розвиток ювенальної пенальної політики Республіки Польща (кримінально-правове дослідження): монографія / О.М. Литвинов, Є. С. Назимко, Т. І. Пономарьова; за заг. ред. О. М. Литвинова. К. : ВД «Дакор», 2015. 128 с.
6. Веселов М. Ю., Мураховська Г. А. Сучасні проблеми статистичного аналізу ювенальних правопорушень в Україні. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2019. № 1. С. 19-23.
7. Чернецький О. Л. Правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Харківський нац. ун-т внутр. справ. Х., 2008. 22 с.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ В ПОДАТКОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дутчак Остап Ігорович
аспірант І року навчання кафедри
публічного права, Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
ORCID: 0009-0009-5375-1469

Науковий керівник: Пацурківський Петро Станіславович
професор, Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3809

Вступ. В цивілізованих державах світу давно відомий і діє принцип ***ніякого оподаткування без представництва***. Під останнім мається на увазі представництво платників податків в парламенті держави. Воно необхідне для того, щоб у податкових законах було забезпечено баланс публічного і приватного інтересу. В науці податкового права України вищезазначений принцип прийнято вважати одним із найважливіших проявів властивості розумності податкового права [1; 2], а також причиною його буття у формі законодавства держави.

Виклад основних результатів дослідження. Принцип ***ніякого оподаткування без представництва*** властивий і податковому праву України. Він є конституційним принципом цього права. Зокрема, український конституцієдавець тричі пов'язує оподаткування безпосередньо із законодавчою формою його правового регулювання. Так, у ч. 1 ст. 67 Конституції України міститься загальне положення про те, що «кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом» [3]. Крім того, у другій частині цієї статті зазначається, що «всі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом» [3]. Нарешті, у п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України наголошується, що «система оподаткування, податки і збори» встановлюються «виключно законами України» [3]. Вищезазначені статті Конституції України не

належать до передбаченого її ст. 64 переліку тих статей, зміст та обсяг яких можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку дії цих обмежень [3]. Отже, і в умовах воєнного стану легітимною формою буття податкового права України є лише податкове законодавство.

Конституція України виступає парадигмальною матрицею податкового законодавства України, його світоглядним і методологічним ядром. Основний масив законодавчих норм податкового права України міститься у її Податковому кодексі. У його ст. 4 «Основні засади податкового законодавства України» викладено сутнісні вимоги до матеріальних і процесуальних норм цього законодавства та їх спільних властивостей. Найголовнішими з цих вимог є наступні: 1) фіскальна достатність податкового законодавства, сенс якої полягає в тому, щоб податки і збори встановлювалися із врахуванням потреби збалансованості видатків бюджету і його надходжень; 2) соціальна справедливість цього законодавства, квінтесенція якої полягає у встановленні податків і зборів згідно платоспроможності платників податків; 3) економічність законодавства про оподаткування – обсяг встановлених податків має значно перевищувати витрати на адміністрування їх справляння; 4) нейтральність законодавства про оподаткування, що означає встановлення податків і зборів в спосіб, який би не впливав на зростання чи спадання конкурентоспроможності платників податків; 5) стабільність законодавства про податки, яка полягає у строгому дотриманні наперед визначених його темпоральних параметрів; 6) забезпечення рівномірності і зручності сплати податків в інтересах держави й їх платників; 7) гарантування єдиного підходу до встановлення податків і зборів, сенс якого полягає у визначенні на законодавчому рівні всіх обов'язкових елементів податку [4].

Ці стандарти (властивості) податкового законодавства України були розраховані на природні (мирні) умови здійснення нею власної податкової політики. Російсько-українська війна кардинальним чином вплинула на зміст та обсяг гарантування Українською державою цих стандартів її податкового законодавства. У найбільшій мірі ця війна порушила забезпечення державою таких стандартів її податкового законодавства, як його фіскальна достатність, соціальна справедливість, стабільність та забезпечення рівномірності і зручності сплати податків в інтересах держави та їх платників.

Як зазначили у своєму спеціальному дослідженні публічних фінансів України в умовах воєнного стану П. Пацурківський і Р. Гаврилюк, «війна докорінно змінила характер та ієрархію всіх публічних потреб України, можливості та джерела їх фінансування» [5, с. 12]. За їх же даними, тільки прямі воєнні витрати України, зумовлені російсько-українською війною, сягають щомісяця обсягу, більшого 10 млрд. доларів США [5, с. 12]. А за даними Всесвітнього банку ВВП України внаслідок втрат від російсько-української війни скоротився станом на кінець 2022 року на сорок п'ять відсотків. Кратно скоротилися число платників податків та суми податкових платежів. Усі податкові надходження в Україні наразі «з'їдають» витрати, прямо пов'язані з обороною України від російської агресії.

За умов, що склалися внаслідок російсько-української війни, Україна була змушена докорінно переглянути зміст принципу соціальної справедливості її податкового законодавства. Цей перегляд було розпочато Законом України №2118-IX від 03.03.2022 р. [6] і продовжено Законом України №2120-IX від 15.03.2022 р. [7]. Він проявився передусім у лібералізації податкового законодавства для цілих верств його платників. Зокрема, були звільнені від сплати єдиного податку його платники першої і другої груп. Вони також одержали право не заповнювати декларацію платника податку-фізичної особи-підприємця за період, впродовж якого єдиний податок ними не сплачується. Чимало інновацій ліберального спрямування було запроваджено і для платників єдиного податку третьої групи. Були також зменшені ставки оподаткування на цілий ряд товарів, робіт і послуг, а чимало з них дістали повне звільнення від оподаткування. Український законодавець також розширив перелік доходів громадян, які було виведено з під оподаткування податком на доходи фізичних осіб і військовим збором. Значних ліберальних змін зазнало земельне та екологічне оподаткування в Україні, а також оподаткування нерухомості.

З метою збільшення податкових надходжень у Державний бюджет України Законом України № 2284-IX від 31.05.2022 р. було збільшено ставки податку виробників і реалізаторів спирту етилового денатурованого [8]. Законодавець також переглянув у бік збільшення в Законі №2618-IX суми акцизного податку за ввезення на митну територію України і реалізацію на ній важких дистилятів і біодизелю [9],

а Законом України № 2720-IX від 03.11.2022 р. по-новому врегулював оподаткування діяльності з торгівлі валютою у готівковій формі, зокрема, було запроваджено авансовий платіж з цього податку [10]. Законом України №2139-IX від 15.03.2022 р. збільшено ставки акцизного податку і мінімального акцизного податкового зобов'язання зі сплати акцизного податку з тютюнових виробів. Цим же Законом збільшено ставки акцизного податку на рідини, що застосовуються в електронних сигаретах [11].

Аналіз податкового законодавства України 2022-2024 рр. переконує, що вітчизняний законодавець був змушений відійти у значній мірі і від такого стандарту податкового права України, як його стабільність, якої він у довоєнний період в основному дотримувався. Зокрема, в умовах воєнного стану зазвичай перестали діяти такі його максими, як заборона вносити пізніше, ніж за шість місяців до початку нового бюджетного періоду зміни до будь-яких елементів податків і зборів, в якому вони будуть діяти у якості нових правил і ставок, а також змінювати впродовж бюджетного року уже встановлені податки і збори, їх ставки та податкові пільги. В умовах воєнного стану також по суті перестало діяти в його довоєнному обсязі правило рівномірності та зручності строків сплати податків і зборів як щодо держави, так і щодо платників податків.

Тим не менше основне своє функціональне призначення – бути основним джерелом забезпечення фінансування найнагальніших потреб держави і суспільства в умовах воєнного стану – податкове право України виконує. Ми поділяємо висновок П. П. Пацурківського про те, що у цей період часу воно як ніколи раніше у повній мірі проявило властивості справедливості і розумності і виявилося одним із важливих консолідуючих факторів усього українського суспільства [2, с. 74-75].

Висновки. Реалізація конституційного принципу законності в податковому праві України в умовах воєнного стану суттєво відрізняється від його здійснення, яке мало місце в довоєнний період суспільного розвитку. Це закономірно, адже саме на такі умови запрограмована його парадигмальна правова матриця, яка є системою стандартів (властивостей) податкового законодавства України. Російсько-українська війна кардинальним чином вплинула на зміст та обсяг гарантування Українською державою цих стандартів її податкового законодавства. Найбільших трансформацій зазнали в умовах воєнного стану такі стандарти податкового законодавства України, як його фіскальна

достатність, соціальна справедливість, стабільність та забезпечення рівномірності і зручності сплати податків в інтересах держави і їх платників. Проте, не дивлячись на це, податкове право України в умовах воєнного стану в принципі не вийшло за парадигмальні межі його законності.

Список використаних джерел:

1. Пацурківський П. П. Правова природа оціночних понять «справедливість», «добросовісність» і «розумність» у Податковому кодекс і України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 67. 2021. С. 208-214.
2. Пацурківський П. П. Справедливість і розумність податкового права України в умовах воєнного стану. Приватне і публічне право. 2023. № 3. С. 69-75.
3. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР в редакції від 01.01.2020, підстава – 27-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
4. Податковий кодекс України. Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI в редакції від 01.03.2024, підстава – 3553-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text
5. Петро Пацурківський, Руслана Гаврилюк. Війна росії проти України та вітчизняні публічні фінанси. Право України. 2022. №3. С. 9-25.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану. Закон України №2118-IX від 03.03.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану. Закон України №2120-IX від 15.03.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text
8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання виробництва спирту етилового денатурованого. Закон України № 2284-IX від 31.05.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2284-20#Text
9. Про внесення змін до розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України щодо ставок акцизного податку на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану. Закон України №2618-IX від 21.09.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2618-20#Text

10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування діяльності з торгівлі валютними цінностями у готівковій формі. Закон України № 2720-IX від 03.11.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2720-20#Text
11. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження диференційованої рентної плати за видобування газу природного. Закон України №2139-IX від 15.03.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2139-20#Text

СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА КОНСТИТУЦІЙНУ СКАРГУ В УКРАЇНІ, ЧЕХІЇ ТА ПОЛЬЩІ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Куньовський Олександр Вікторович
аспірант, Державний податковий університет
ORCID: 0000-0002-5750-7545

Науковий керівник: Шевченко Анатолій Євгенійович
доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри теорія та історії держави і права,
Державний податковий університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3815

Перелік суб'єктів права на конституційну скаргу різниться у кожній країні, що залежить від конституційного ладу та багатьох інших факторів. Дослідження і порівняння відповідного правового регулювання та судової практики різних країн дає можливість визначити шляхи удосконалення вітчизняного законодавства та розуміння того, як інститут конституційної скарги має розвиватися в майбутньому, особливо враховуючи євроінтеграційних курс України.

Так, в Україні суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України. До суб'єктів права на конституційну скаргу в Україні не належать юридичні особи публічного права (стаття 56 Закону України «Про Конституційний Суд України») [1].

Тобто, конституційну скаргу в Україні можуть подавати як фізичні особи, так і юридичні особи, окрім юридичних осіб публічного права.

Для розуміння виключення, яке закріпив законодавець необхідно розкрити поняття «юридична особа публічного права», яке позначає тих осіб, які створюються розпорядчим актом Президента України, орган державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування [2]. Це, наприклад, комунальні і державні підприємства, навчальні заклади, створені державою. Якщо говорити про комунальні підприємства, то це центри надання первинної медико-санітарної допомоги, які утворені органами місцевого самоврядування, тобто місцеві лікарні. Із цього можемо зробити попередній висновок, що самі органи місцевого самоврядування не відносяться до юридичних осіб публічного права, оскільки утворюють їх.

У Чехії, як і в Україні, правові підстави звернення до Конституційного Суду визначаються Законом про Конституційний Суд (мовою оригіналу: «Zákon o Ústavním soudu»), а саме §72 цього Закону. Проте перелік суб'єктів права на конституційну скаргу у Чехії дещо ширший. Так, до нього відносяться:

– фізичні та юридичні особи, які вважають порушеними свої фундаментальні й гарантовані Конституцією права в результаті ухвалення остаточного судового рішення у справі, в якій відповідна особа була стороною, внаслідок застосування судом закону або внаслідок іншого порушення з боку державного органу;

– представницький орган муніципалітету або вищого самоврядного регіону, якщо стверджується про порушення гарантованого права на самоврядування внаслідок незаконного посягання з боку держави [3].

Отже, між суб'єктами права на конституційну скаргу в Україні та Чехії є значні відмінності, які випливають із різних підходів до статусу кінцевого бенефіціара тих прав, які захищаються Конституційними Судами обох держав.

В Україні юридичні особи публічного права не є суб'єктами права на конституційну скаргу. Натомість у Чехії законодавство не виділяє юридичних осіб, які засновуються державними органами чи органами місцевого самоврядування серед інших суб'єктів права на конституційну скаргу. Більше того, у Чехії виокремлюється право представницьких органів муніципалітетів на подання конституційної скарги. В Україні ж орган місцевого самоврядування не має права подавати конституційну скаргу. Так, суддя Конституційного Суду України Лемака В.В. виклав у своїй окремій думці стосовно Рішення від 22 червня 2022 року у справі

№6-р(II)/2022 позицію про те, що орган публічної влади (складова держави) не може бути носієм конституційних прав і свобод (відтак для їх захисту оскаржувати акти, ухвалені цією державою), оскільки сама держава не може бути одночасно і відповідальною за дотримання конституційних прав і свобод, і їх носієм (бенефіціаром) [4]. Такої ж думки дотримується і науковець Любомир Іванович Летнянчин, який займається дослідженням проблем конституціоналізації правової системи України [5].

Ми не погоджуємося із тим, що орган місцевого самоврядування не повинен бути суб'єктом права на конституційну скаргу, адже за своєю суттю такий орган є представницьким органом територіальної громади, тобто групи людей, права яких реалізуються органом місцевого самоврядування. Вважаємо, що позбавлення права місцевих рад на звернення із конституційною скаргою значною мірою порушує права цілої громади, яку не можна ототожнювати з державою. Разом з тим, те формулювання, яке міститься у статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України», не дає підстав для однозначного і безсумнівного висновку про відсутність у органу місцевого самоврядування права на подання конституційної скарги, адже будь-яка місцева рада є юридичною особою за своєю організаційно-правовою формою і водночас не вважається юридичною особою публічного права, якщо застосовувати вузький підхід до тлумачення цього терміну.

Водночас ми вважаємо, що застосування терміну «юридичні особи публічного права» у статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» є недосконалим, адже він залишає простір для неоднозначного тлумачення. На нашу думку, частину другу вказаної статті необхідно викласти у такій редакції, яка б чітко визначала, хто не має права подавати конституційну скаргу. Наприклад: «До суб'єктів права на конституційну скаргу в Україні не належать: державні органи, органи місцевого самоврядування, юридичні особи, створені суб'єктами владних повноважень». Адже і державні органи і органи місцевого самоврядування часто є сторонами судових процесів, в яких суди застосовують закони, які указані органи чи юридичні особи можуть вважати неконституційними, а тому їх право на подання конституційної скарги має бути чітко врегульоване.

Щодо Польщі, то суб'єкти права на конституційну скаргу визначаються статтею 79 її Конституції, яка передбачає, що відповідно до принципів, визначених законом, кожен, чиї конституційні свободи

чи права були порушені, має право звернутися до Конституційного Трибуналу за винесенням висновку про відповідність Конституції закону чи іншого нормативного акту, на підставі якого суд або орган державного управління прийняв остаточне рішення щодо його свобод чи прав або щодо його обов'язків, зазначених у Конституції [6].

Як бачимо, найбільш широке формулювання того, хто може бути суб'єктом права на конституційну скаргу міститься у польському законодавстві. Разом з тим, вказівка у Конституції Польщі на те, що із конституційною скаргою може звернутися кожен, чиї права чи свободи були порушені, насправді не є абсолютним правом „кожного".

Якщо порівнювати виключення, яке міститься у статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України», щодо неможливості подання конституційної скарги юридичними особами публічного права із польською практикою щодо таких же юридичних осіб, то можна побачити певну схожість в українському та польському підходах до права цієї категорії юридичних осіб на подачу конституційної скарги.

Так, у Рішенні Конституційного Трибуналу від 18 грудня 2013 року (ідентифікатор: POL-2014-1-002, Ts 13/12) [7] суд досліджував питання про те, чи має право юридична особа публічного права подавати конституційну скаргу і за яких умов. У вказаній справі конституційну скаргу подало Товариство з обмеженою відповідальністю «Аеропорт Szczecin-Goleniów», власниками якого були державне підприємство «Аеропорти» (більша частина акцій), міста Szczecin і Goleniów, а також Західнопоморське воєводство («воєводство» – назва адміністративно-територіальної одиниці у Польщі).

Тож, Конституційний Трибунал Польщі зробив висновок, що юридичні особи публічного права не можуть розглядатися як бенефіціари конституційних прав і свобод, а отже, вони не мають активної легітимності подавати конституційну скаргу, коли: по-перше, вони діють як суб'єкти, які демонструють характеристики державної влади; і, по-друге, коли оскаржуваний акт стосується їх через як суб'єктів владних повноважень, які підпорядковуються державі.

Водночас, Конституційний Трибунал зазначив, що юридичні особи публічного права можуть реалізовувати конституційні права і вдаватися до засобів захисту, пов'язаних з ними, коли вони перебувають у такому самому становищі, як і інші фізичні та юридичні особи (примітка – тобто реалізують не владно-управлінські функції, а реалізують такі ж права, як і суб'єкти приватного права). У таких ситуаціях, оскільки юридичні

особи публічного права перебувають у такому самому відношенні підпорядкування певному органу публічної влади, як це має місце в контексті інших («непублічних») юридичних осіб, вони можуть мати активну легітимність подавати конституційну скаргу. Зазначена потенційна можливість бути суб'єктом конституційних прав і свобод, а, отже, й суб'єктом права на конституційну скаргу у кожному випадку підлягає перевірці Трибуналом, який визначає, чи є певна особа бенефіціаром того права, про порушення якого вона заявляє [7] (пункт 5.9 Рішення Конституційного Трибуналу від 18 грудня 2013 року).

З викладеного висновується, що у Польщі юридичні особи публічного права можуть бути суб'єктами права на конституційну скаргу, якщо вона подана з метою захист таких же конституційний прав і свобод, якими володіють фізичні особи або юридичні особи приватного права або так звані «змішані» юридичні особи. Це, наприклад, стосується права на справедливий суд, складовою якого може бути право на відшкодування судових витрат, в контексті чого і зробив відповідний висновок Конституційний Трибунал Польщі у досліджуваному Рішенні від 18 грудня 2013 року.

Підсумовуючи викладене, можемо зробити такі висновки:

1) коло суб'єктів права на конституційну скаргу у Польщі та Чехії ширше, ніж в Україні, адже у Польщі із конституційною скаргою можуть звернутися юридичні особи публічного права за умов якщо вони звертаються за захистом тих прав, які не пов'язані безпосередньо із їх владно-управлінськими функціями. У Чехії ж суб'єктами права на конституційну скаргу є також органи місцевого самоврядування, які не є суб'єктами такого права в Україні;

2) частину другу статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» необхідно доопрацювати шляхом чіткого визначення наявності або відсутності у державних органів та органів місцевого самоврядування права на подачу конституційної скарги;

3) вважаємо за доцільне включити до суб'єктів права на конституційну скаргу органи місцевого самоврядування, оскільки вони представляють територіальні громади, які є кінцевими бенефіціарами конституційних прав місцевого населення, які держава повинна захищати. Тобто у цьому питанні необхідно перейняти досвід Чехії.

Література:

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. Дата оновлення: 13.12.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/ed20230331#Text (дата звернення: 06.03.2024).

2. Про порядок утворення юридичних осіб публічного права та затвердження їх статутів (положень): Лист Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 14.09.2004 № 6284. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6284563-04#Text (дата звернення: 06.03.2024).

3. Constitutional Court Act: від 16.06.1993. Дата оновлення: 12.12.2023. URL: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Pravni_uprava/AJ/Constitutional_Court_Act_2024.pdf (дата звернення: 05.03.2024).

4. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В. В. стосовно Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Акціонерного товариства „Державний ощадний банк України" щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису першого речення частини першої статті 1050 Цивільного кодексу України від 22 червня 2022 року № 6-р(II)/2022: від 22.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb06d710-22#Text (дата звернення: 06.03.2024).

5. Конституційна скарга, як самостійний інструмент захисту конституційних прав: матеріали експертної бесіди від 16.07.2020. URL: https://pravokator.club/news/konstytutsijna-skarga-yak-samostijnyj-instrument-zahystu-konstytutsijnyh-prav/ (дата звернення 06.03.2024).

6. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: від 02.04.1997. Дата оновлення: 21.10.2009. URL: https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm (дата звернення: 06.03.2024).

7. The Constitutional Tribunal: Decision of 18.12.2013 Ref. No. Ts 13/12. URL: https://codices.coe.int/codices/documents/fulltext/6851BAFC-3435-486B-51B0-08DC225DC81B (дата звернення: 06.03.2024).

СТРУКТУРА ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У СУЧАСНІЙ ПОЛЬЩІ

Лесняк Віталій Юрійович
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID: 0000-0003-3489-6119

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3817

З демонтажем соціалістичної системи у Польщі після 1989 року у правових документах та науковій літературі почали застосовуватись різні поняття, пов'язані зі здійсненням державного управління та функціонуванням органів публічної влади – «державна адміністрація», «публічна адміністрація», «урядова адміністрація», «самоврядна адміністрація» тощо. Власне саме для конкретизації даних понять варто проаналізувати загальну структура публічної адміністрації сучасної Польщі.

Реформа системи публічної адміністрації, проведена у 1998 році забезпечила функціонування з 1 січня 1999 року традиційного, трьохланковового поділу території Польщі, котрий мав «історичний» характер [2, s. 26-27] – на 16 воєводств, 380 повітів (314 загальних повітів і 66 міст на правах повіту) та 2477 ґмін (1577 сільських, 638 сільсько-міських та 302 міських).

Аналіз функціонування такого трьохланкового поділу пояснює логіку виокремлення відповідних органів публічної адміністрації (administracji publicznej), які поділяються на такі групи:

– самоврядна адміністрація (admnistracja samorządowa) або ж адміністрація місцевого самоврядування – з подальшим її поділом на ґмінну (муніципальну), повітову (районну) та воєводську. Її завданням є виконання конкретних виконавчих завдань на обмеженій території (відповідно ґмін, повітів та воєводств) з метою задоволення потреб людей, які там проживають; прикладами публічної адміністрації на рівні місцевого самоврядування є безпосередньо ґмінні, повітові, міські, воєводські служби, залежні від відповідних виборних органів на

місцях; наприклад, повітові служби праці тощо. З організаційної точки зору самоврядна адміністрація є системою інституцій, що займаються публічними справами місцевих спільнот, однак на рівні ґміни та повіту – самоврядна адміністрація є «самостійним суб'єктом, що здійснює публічні функції», а у воєводстві – суб'єктом, який «спільно приймає рішення з урядовою адміністрацією в публічних справах» [3, s. 30].

– урядова адміністрація (administracja rządowa) – поділяється на центральну адміністрацію (до її складу входить прем'єр-міністр, рада міністрів, міністри та інші центральні адміністративні органи) та регіональну (administracja terenowa), що представлена воєводами та відповідними управліннями, що діють на регіональному рівні: наприклад, воєводське управління поліції, воєводське управління охорони пам'яток, управління освіти тощо;

– державна адміністрація (administracja państwowa) – органи, що не підпорядковані Уряду, тому що діють незалежно від нього. До цієї групи відносяться такі інституції, як Найвища контрольна палата, Національна рада з питань радіомовлення та телебачення, Національна рада правосуддя та Національний банк Польщі. До органів центральної державної адміністрації належать також Президент Республіки та Омбудсмен (Rzecznik praw obywatelskich).

Таким чином, структура публічної адміністрації Польщі є важливим інституційним елементом системи державного та місцевого управління, взаємопов'язаним з особливостями територіального поділу Польщі, що забезпечує функціонування розгалуженої мережі органів самоврядної, урядової та державної адміністрації.

Література:

1. Administracja publiczna i inne arty prawne / Red. A. Flisek. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2010. 461 s.
2. Malec J., Malec D. Historia administracji i myśli administracyjnej. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003. 267 s.
3. Zieliński E. Administracja rządowa i samorządowa w Polsce. Warszawa: Wyższa Szkoła Administracyjno-Społwczna, 2013. 438 s.

ПІДСТАВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Лотоцький Микола Миколайович
аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Гуржій Анна Валеріївна
кандидат юридичних наук, доцент
Державного торговельно-економічного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3807

Питання підстав адміністративної відповідальності має велике практичне значення. Саме підстави адміністративної відповідальності є первинним критерієм її правомірності, і саме вони визначають її обґрунтованість в кожному конкретному випадку. Як дуже влучно зауважує А. В. Гуржій: “важливість визначення підстав адміністративної відповідальності, обумовлена нагальними потребами правозастосовної практики, ефективність якої напряму залежить від того, наскільки правильно і доцільно застосовується кожна адміністративно-деліктна норма [1, с. 181, 182]”.

У цілому аналіз, узагальнення та критичне осмислення сучасних наукових концепцій дозволяють виділити такі підстави адміністративної відповідальності:

нормативна підстава – сукупність матеріальних і процесуальних норм адміністративно-деліктного права, покладених в основу кваліфікації адміністративного правопорушення, провадження по відповідній адміністративній справі, накладення та виконання адміністративних стягнень або інших заходів адміністративного впливу щодо особи, винної у вчиненні адміністративного правопорушення, тощо [2, с. 404];

фактична підстава – вчинення конкретного адміністративного правопорушення (проступку), як факту об’єктивної дійсності, котрий “активує” адміністративно-деліктну норму та обумовлює появу реальних адміністративно-деліктних відносин [3, с. 21; 4, с. 308-309];

юрисдикційна підстава – винесення щодо особи, яка вчинила фактичне правопорушення, постанови про накладення адміністративного стягнення або застосування іншого заходу адміністративного впливу.

Юрисдикційна підстава формалізує результати кваліфікації правопорушення, верифікує фактичну підставу та підтверджує її відповідність нормативній підставі адміністративної відповідальності [5, с. 480; 6, с. 24; 7, с. 79].

На основі викладеного можна перейти до розгляду нормативних, фактичних і юрисдикційних підстав адміністративної відповідальності за правопорушення в сфері земельних відносин.

Нормативними підставами відповідальності за даний вид правопорушень є нормативні положення чинного КУпАП (основного законодавчого акту, яким визначаються матеріально-правові і процесуальні засади адміністративної відповідальності), а також ряд кодексів і законів України, котрі закріплюють ознаки деяких проступків у сфері земельних відносин (тобто, законодавчі акти, на основі яких відбувається кваліфікація окремих правопорушень) [8, с. 92-93; 9, с. 109-110].

Будучи стрижневим актом вітчизняного адміністративно-деліктного законодавства, КУпАП містить опис адміністративних проступків у сфері земельних відносин, а також визначає: межі чинності закону про адміністративну відповідальність, поняття та загальні ознаки адміністративних проступків, форми вини, умови адміністративної деліктоздатності, особливості адміністративної відповідальності окремих категорій осіб, обставини, що виключають адміністративну відповідальність, систему адміністративних стягнень та загальні правила їх накладення, перелік суб’єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні проступки, категорії підвідомчих їм справ, порядок їх розгляду та вирішення, правовий статус учасників адміністративно-деліктного провадження, порядок виконання постанов про накладення адміністративних стягнень тощо [10; 11].

Варто підкреслити, що чинний КУпАП вичерпно описує ознаки лише окремих адміністративних правопорушень у сфері земельних відносин. Так, наприклад, у ч. 1 ст. 52 КУпАП повністю розкривається об’єктивна сторона псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель, а у ст. 53-1 КУпАП – об’єктивна сторона самовільного зайняття земельної ділянки [8]. Поряд з цим, значна частина положень Особливої частини КУпАП, якими передбачена відповідальність за правопорушення в сфері земельних відносин, мають бланкетний характер. Вони містять лише загальну характеристику протиправного посягання, як порушення певних правил, строків або вимог, проте не розкривають

його зміст. Для кваліфікації відповідних правопорушень уповноважений суб'єкт адміністративної юрисдикції звертається не тільки до КУпАП, але й до різного роду правил, регламентів і положень, встановлених актами земельного законодавства. Таким чином, останні виступають складовою нормативних підстав відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері земельних відносин.

Фактичною підставою відповідальності за правопорушення в сфері земельних відносин є фактичне вчинення одного за адміністративних правопорушень, передбачених ст. ст. 52-56, 69, 74, 142, 188-47 та 188-56 КУпАП. Як відомо, загальне визначення адміністративного правопорушення (проступку) закріплене у статті 9 КУпАП, згідно з якою: "Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [12]". З цього визначення недвозначно випливає, що при кваліфікації фактичного правопорушення в сфері земельних відносин підлягають встановленню такі його ознаки, як: протиправність, об'єктивізація в поведінці людини, винність, антисуспільна спрямованість і юридична караність.

Юрисдикційною підставою адміністративної відповідальності за правопорушення в сфері земельних відносин є постанова про накладення адміністративного стягнення або застосування інших заходів адміністративного впливу, передбачених чинним законодавством. Постанова по справі про адміністративне правопорушення містить висновки адміністративно-правової кваліфікації, констатує наявність або відсутність події правопорушення, винність чи невинуватість особи, наявність обтяжуючих та пом'якшуючих обставин, а також визначає заходи адміністративного впливу [13, с. 197]. Як цілком справедливо наголошує М. Р. Гарат: "Без жодного перебільшення можна стверджувати, що постанова по справі про адміністративне правопорушення – це ключовий процесуальний документ, котрим підсумовується перебіг адміністративно-деліктного провадження, оформлюються його результати та визначаються його правові наслідки [14, с. 175]".

Важливість цього документу незаперечна: саме він формалізує висновок про протиправний і винний характер фактичного посягання, і саме його прийняття приводить у дію механізм застосування заходів відповідальності за адміністративні правопорушення в сфері земельних

відносин. З іншого боку, помилки і неточності при його складанні чреваті серйозними негативними наслідками. Часто-густо вони унеможливлюють прийняття справедливого рішення в справі, нерідко – служать формальною підставою для оскарження прийнятих рішень та стають причиною їх відміни, навіть у тих випадках, коли правопорушення є очевидним, а вина порушника – доведеною [15, с. 72].

Список використаних джерел:

1. Гуржій А. В. Підстави адміністративної відповідальності за порушення правил перевезення небезпечних, великоваговагових і великогабаритних вантажів. *Наука і правоохорона*. 2012. № 1. С. 181-188.
2. *Теорія держави і права* / А. М. Шульга, Л. В. Новікова, В. І. Сідоров та ін.; за ред. А. М. Шульги. Харків: Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2014. 464 с.
3. Калєніченко Л. І. Загальнотеоретична характеристика підстав юридичної відповідальності. *Право і безпека*. 2016. № 4 (63). С. 20-24.
4. Теорія держави і права : підручник / В. М. Марчук, Л. В. Ніколаєва, Т. О. Гуржій та ін. ; за заг. ред. Л. В. Ніколаєвої, Т. О. Гуржія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 424 с.
5. Скакун О. Ф. *Теорія держави і права*: підручник. 4-те вид., допов. і перероб. Київ: Алерта, 2014. 524 с.
6. Гуржій Т., Боровик Ю. Підстави адміністративної відповідальності у сфері народної медицини. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 5. С. 75-84.
7. Слюсаренко С. В. Особливості настання адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства юридичними особами. *Науковий вісник НУБІП. Серія «Право»*. 2010. Вип. 156. С. 167-173.
8. Гуржій Т. О. Правове регулювання адміністративно-деліктних відносин. *Вісник прокуратури*. 2008. №8. С. 92-99.
9. Гуржій Т. О. Нормативна регламентація адміністративної відповідальності водіїв за порушення Правил дорожнього руху. *Вісник прокуратури*. 2007. №7. С. 109-112.
10. Gurzhii T., Goncharuk S., Kuzmenko O., Berlach A., Yarmaki K. Establishment of the institute of administrative responsibility in the legal system of Ukraine. *Journal of Law and Political Sciences*. 2021. Vol. 26 (1). P. 261-284.

11. Гуржій Т. О., Гуржій А. В. Удосконалення законодавства про відповідальність за адміністративні проступки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 5. С. 78-87.
12. Гуржій А. В. Підстави адміністративної відповідальності за порушення правил перевезення небезпечних, великоваговагових і великогабаритних вантажів. *Наука і правоохорона*. 2012. № 1. С. 181-188.
13. Герасименко О. О Відповідальність за адміністративні правопорушення в сфері інтелектуальної власності : дис. ... доктора філософії : спец. 081 «Право» ; Державний торговельно-економічний університет. Київ, 2023. 256 с.
14. Гарат М. Р. Відповідальність за адміністративні правопорушення у сфері містобудівної діяльності : дис. ... доктора філософії : спец. 081 «Право» ; Державний торговельно-економічний університет. Київ, 2023. 265 с.
15. Гуржій А. В. Адміністративна відповідальність за порушення правил дорожнього перевезення небезпечних вантажів та проїзду великогабаритних і великовагових транспортних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2013. 210 с.

ТЕРМІНОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ СПРАВИ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМ

Мельник Олена Дмитрівна
кандидат юридичних наук, асистент кафедри
конституційного, адміністративного, екологічного
та трудового права Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3805

Термінові адміністративні справи введені до норм Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) змінами 2017 р. [1] і визнаються законодавцем одним з видів (категорій) адміністративних справ у параграфі 2 глави 11 розділу ІІ КАС України [2], розгляд і вирішення яких мають свої процесуальні особливості. Учені, серед яких Н. Б. Писаренко, О. В. Кузьменко, І. А. Качур, М. І. Смокович,

К. С. Пащенко, О. В. Черникова досліджують питання, пов'язані з інститутом термінових адміністративних справ, однак зауважують, що насьогодні відсутній комплексний підхід до їх групування, визначення та аналізу процесуальних особливостей їх розгляду судом. Тож наразі це питання не втрачає своєї актуальності та потребує подальшого дослідження.

Термінові справи – це справи, які потребують якнайшвидшого розгляду і вирішення. У КАС України визначено такі види термінових справ:

1) Справи щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій – ст. 273 КАС.

2) Справи щодо уточнення списку виборців – ст. 274 КАС

3) Справи щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб’єктів у сфері медіа, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, які порушують законодавство про вибори та референдум – ст. 275 КАС

4) Справи, пов’язані із виборами Президента України – ст. 277 КАС

5) Справи за адміністративними позовами органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань – ст. 280.

6) За зверненням податкових та митних органів – ст. 283

7) За зверненням Служби безпеки України щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов’язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій з такого переліку – ст. 284.

8) Справи щодо рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності – ст. 286.

9) Справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця – ст. 287.

10) Справи за адміністративними позовами щодо примусового повернення чи примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі території України – ст. 288. Усього в КАС України передбачено 21 категорія термінових адміністративних справ [2].

Аналіз норм КАС України, дає можливість виділити серед процесуальних особливостей розгляду термінових справ такі:

а) повідомлення учасників справи: у цих категоріях справ про подання позову та дату розгляду справи суд повідомляє відповідача та інших учасників ***негайно*** шляхом направлення повістки на офіційну електронну адресу (або кур'єром, факсом, телефоном). Учасник вважається повідомленим ***належним чином*** *з моменту направлення повідомлення* працівником суду (про що робиться відмітка у матеріалах справи).

б) заяви по суті справи: по термінових справах можуть бути подані заяви по суті справи: ***позов та відзив***, (виключення – справи за ст. ст. 284, 289-1, 289-2, 289-3, 289-4 КАС України).

в) особливості обчислення строків: строки обчислюються календарними днями та годинами. Важливо, що норми (правила) ч. 2-10 ст. 120 КАС не поширюються на термінові справи, передбачені статтями 273-277, 280-283 КАС України. У термінових справах останнім день строку – є день, що передує дню вказаної події. День бездіяльності органу владних повноважень – останній день встановленого законом строку, в який мало бути вчинено дію або прийнято рішення. День подання заяви – це день її надходження до відповідного суду

г) строки розгляду: якнайшвидше вирішення досягається не скороченням процесуальних етапів розгляду справи, а встановленням скорочених процесуальних строків для здійснення дій на усіх процесуальних етапах. Слід зауважити, що деякі справи підлягають розгляду судом у день подання відповідної позовної заяви – до прикладу, справи щодо затримання, примусового повернення чи видворення іноземців та осіб без громадянства (ч. 15 ст. 289 КАС України). Серед термінових справ, що розглядаються у найкоротші строки – це так звані "виборчі спори" та справи про уточнення списку виборців (2 дні після надходження позовної заяви, але не пізніше ніж за 2 год до початку голосування або невідкладно – ч. 4 ст. 274 КАС України; справи за зверненням податкових та митних органів – 96 год з моменту встановлення обставин, що зумовлюють звернення заявника до суду).

5) апеляційне та касаційне провадження; згідно ст. 295 КАС України – апеляційна скарга на рішення в адміністративних справах подається протягом 30 днів з моменту проголошення, однак по термінових

справах строки апеляційного оскарження є скороченими. До прикладу, у справах за позовами ОВВ та місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (ст. 280) апеляційна скарга подається не пізніше дня, наступного за днем проголошення. Касаційне оскарження можливе лише у категоріях термінових справ за статтями 280, 281, 287, 288, 289-4 КАС.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VS
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07. 2005 р. № 2747-IV.

ПОВЕРНУТИ ЦИФРАМ ІМЕНА. РЕФЛЕКСІЇ ЗА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЮ ВІЙНОЮ

Огієвич Софія
студентка 1-го курсу магістратури,
факультет прокуратури, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3819

Збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата у 2014 році, пролунала жахливими звуками повномасштабного вторгнення вранці 24 лютого 2022 року. Лише в той день 169 українців було поранено і 57 загинуло [1]. Такою була «ціна» одного дня війни. Що було перед цим і що було за цим? Скільки життів українців забрала російсько-українська війна… і чи помітили ми, як люди почали ставати цифрами? Чи помітили ми, як перестали запитувати, хто загинув? Більшість цікавиться «скільки цього разу?». І кожного дня фіксуємо цифри, цифри, цифри...

Тих, хто жив серед нас, мав сім'ю, роботу, мрії, видається, ми почали знеособлювати, надаючи їм порядковий номер жертви війни. Будучи свідками найтяжчих злочинів і звикаючи до того, що неминуче

тягне за собою війна, перепитуючи лише цифри, вступаючи на шлях зневіри в силу права, чи не знецінюємо ми тих надбань (насамперед, відображених у міжнародних правових актах), яких досягло людство за результатом двох світових війн?

На жаль, життя постійно прагне довести тезу про те, що мир – це проміжок між двома війнами. Ціною мільйонів життів людство збагнуло необхідність, якщо не заборонити війни абсолютно, то хоча б унормувати правила ведення війн. Наразі як міжнародне гуманітарне право, так і право прав людини стоять на сторожі захисту загальнолюдських цінностей. Зокрема, захисту життя присвячено серйозний правовий масив. У ст. 23 Гаазької конвенції 1907 року закріплено, що особливо забороняється віроломно *вбивати* чи ранити осіб, які належать до нації або армії супротивника [2]. Положеннями ст. 32 Конвенції про захист цивільного населення під час війни наголошено на тому, що Високі Договірні Сторони дають згоду на те, що їм забороняється застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до *знищення* осіб, які є під їхньою владою [3]. Стаття 2 Європейської Конвенції з прав людини встановлює гарантії права на життя (право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути *умисно позбавлено життя* [4]).

Як же реалізується на практиці ця правова база? Відповідно до Звіту Управління Верховного комісара ООН з прав людини з 24 лютого 2022 року по 10 вересня 2023 року у зв’язку з російською агресією було зафіксовано 9 614 загиблих серед цивільного населення (враховуючи, що їх реальна кількість є значно вищою) [5]. Лише в Бучі загинуло понад 420 жителів міста [6]. За результатом ракетного обстрілу залізничного вокзалу у Краматорську летально постраждала 61 особа та 121 отримала поранення [7]. Серед загиблих було 7 дітей [8]. Одна з очевидець Ірина Волянська згадувала цю подію так: “Видовище було страшне... Тіло дитини лежало без голови” [9]. Історії загибелі окремих родин так само вражають жорстокістю. 12 квітня було розстріляно цілу родину в авто біля Макарова. На місці загинули двоє дітей, 2-річний хлопчик та 14-річний підліток, а також жінки 30-ти, 50-ти та 70-ти років [10]. Жахливим є випадок вбивства молодої жінки, до тіла якої скотчем була примотана її дитина разом із вибухівкою. Коли ще жива дитина намагалася врятуватися – вибухівка здетонувала [11].

Ані міжнародне гуманітарне право, ані міжнародне право прав людини не створили для нас «купол захисту». Та від цього правові норми не втратили своєї цінності. Цілком справедливо наразі переносити акцент зі зневіри у право на необхідність боротьби за нього. Як стверджує українська правозахисниця Олександра Матвійчук, ми маємо справу не з війною двох держав, а з війною двох систем: авторитаризму і демократії [12]. Борючись за демократію, зокрема, ми боремося і за те, щоб та ж ст. 2 Європейської конвенції з прав людини продовжувала світити тієї цінністю, якою вона була відкрита за результатами Другої світової війни. Ми не можемо допустити, щоб для прийдешніх поколінь положення цієї статті стали формою, позбавленою сенсу. Результат нашої боротьби визначає майбутнє всього світу: чи людство житиме у світі, де цінується життя кожного, чи у світі, в якому загублене життя – це лише цифра на папері, і кількість цих цифр – примха зла.

Я непохитно вірю в те, що Перемога України поверне цифрам імена і озвучить історію кожного. А поки в наших силах не дозволяти війні робити нас черствішими. В наших силах зберігати людяність на шляху боротьби за найважливіші та найцінніші надбання людства. І з новою силою в праві звучатимуть голоси тих, хто відстояв його цінність.

Література:

1. Система охорони здоров’я працює стабільно [Електронний ресурс] // Міністерство охорони здов’я України. – URL: https://moz.gov.ua/article/news/sistema-ohoroni-zdorov%E2%80%99ja-pracjue-stabilno%E2%80%93-viktor-ljashko (дата звернення: 19.11.2023).
2. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі: Міжнародний документ від 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 19.11.2023).
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 19.11.2023).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р.: станом на 1 серпня 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 19.11.2023).

5. Україна: втрати серед цивільних осіб [Електронний ресурс] // Office of the high commissioner for human rights united nations human rights monitoring mission in Ukraine. – URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-10/Ukraine%20-%20civilian%20casualty%20update%20as%20of%208%20October%202023%20UKR.pdf (дата звернення: 19.11.2023).
6. ТОП-20 воєнних злочинів рашистів під час широкомасштабної агресії проти України [Електронний ресурс] // АрміяInform – URL: https://armyinform.com.ua/2023/02/21/top-20-voyennyh-zlochyniv-rashystiv-pid-chas-shyrokomasshtabnoyi-agresiyi-proty-ukrayiny/ (дата звернення: 19.11.2023).
7. СБУ підтвердила, що удар по краматорському вокзалу був здійснений з окупованої території [Електронний ресурс] // Еспресо – URL: https://espreso.tv/sbu-pidtverdila-shcho-udar-po-kramatorskomu-vokzalu-buv-zdiysneniy-z-okupovanoi-teritorii (дата звернення: 19.11.2023).
8. Кількість загиблих дітей від ракетного удару по Краматорську зросла до семи [Електронний ресурс] // Укрінформ – URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3457243-kilkist-zagiblih-ditej-vid-raketnogo-udaru-po-kramatorsku-zrosla-do-semi.html (дата звернення: 19.11.2023).
9. Річниця атаки на залізничний вокзал у Краматорську: чи покарають винних [Електронний ресурс] // Медійна ініціатива за права людини – URL: richnyczya-ataky-na-zaliznychnyj-vokzal-u-kramatorsku-chy-pokarayut-vynnyh (дата звернення: 19.11.2023).
10. Окупанти розстріляли цілу родину в авто біля Макарова – трьох жінок і двох дітей [Електронний ресурс] // Українська правда – URL: 7339007 (дата звернення: 26.11.2023).
11. Право на життя в умовах війни?! [Електронний ресурс] // Юридичний факультет Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича – URL: https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/ (дата звернення: 19.11.2023).
12. Промова Матвійчук – вручення Нобелівської премії миру 2022 [Електронний ресурс] // Суспільне Новини – URL: https://www.youtube.com/watch?v=_AYGgztDGxM (дата звернення: 19.11.2023).

СИСТЕМА СТРИМУВАННЯ І ПРОТИВАГ ЯК МЕТОД ЗАПОБІГАННЯ УЗУРПАЦІЇ ВЛАДИ

Рудов Ярослав
студент 1-го курсу юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3820

Система стримувань та противаг виникла ще у XVIII столітті. У Конституції Сполучених Штатів, прийнятій в 1787 році вона реалізувалась найбільш повно. Ця система передбачає розподіл влади між різними інституціями та органами, які можуть контролювати одне одного, тим самим забезпечуючи взаємний баланс і перевірку дій. Дана концепція базується на переконанні, що концентрація влади може призвести до її зловживання та порушень прав громадян. Вона прагне визначити чіткі межі для кожної гілки влади, а також забезпечити механізми для контролю та регулювання їх дій. Одним із ключових аспектів цієї концепції є розподіл влади між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. Кожна з цих гілок виконує свої функції та має можливість стримувати інші гілки в разі порушення конституційних норм або перевищення влади. Наприклад, законодавча гілка приймає закони, виконавча реалізує їх, а судова перевіряє їх конституційність та законність. Цей взаємний контроль сприяє уникненню авторитаризму та забезпечує справедливість у владних структурах.

У Сполучених Штатах Америки, влада рівномірно розподілена між законодавчою та судовою гілками, де Конгрес приймає закони, президент їх виконує, а Верховний Суд перевіряє їх законність. Жодна гілка влади в такій системі не може повність узурпувати владу. Тобто, головна її роль полягає в перешкоджанні становлення тоталітарно-репресивних режимів. Варто зазначити її важливу історичну роль. Система стримування і противаг була штучно інтегрована у японський державний апарат після Другої світової війни. Реформування японського державного устрою відбулось завдяки впливу США. За Конституцією 1947 року, органи влади є незалежними та взаємостримуючими. Взяти до прикладу шосту статтю Конституції, за якою імператор призначає прем'єр-міністра згідно з рекомендацією Парламенту, але той же прем’єр-міністр дає згоду на внесення правок до Конституції. Або інший приклад: Імператор може

розпустити палату Представників, але не може розігнати палату Радників, бо вони кожні 3 роки з шести переобираються. В Конституції Японії ця система проявляється найкраще, оскільки створена штучно та не була гармонійним переходом від імперської влади. Цей самоконтроль гілок влади унеможливив прихід до влади радикалів та реваншистів, а в комплексі з реформами податкової системи та фактичною відсутністю військових витрат, повела Японію на шлях успіху.

Прикладом недосконалої системи розподілу влади була Німеччина міжвоєнного періоду. За Веймарською конституцією 1919 року, уряд складався з рейхсканцлерів та імперських міністрів, але повноваження між ними розподілялись не рівномірно. Повноваження голови уряду були надзвичайно перебільшені, тому це дозволило Гітлеру, після приходу на посаду, повністю скористався становищем Законодавча гілка повинна була його обмежити, але за тією ж конституцією, канцлер міг вносити законопроекти, що заперечувало суть системи поділу влади. Причиною такої недосконалості є її статичність та відсутність кардинальних змін. Якщо після Другої світової війни, світ боявся воєн та перебудовував устрій переможених країн, то Перша світова не залучила достатньої уваги до першопричини війни – керівництва держави.

Попри численні переваги, які принесла концепція системи стримувань та противаг, сучасні демократії також стикаються з рядом проблем та викликів у реалізації цієї моделі. По-перше, виникає питання оперативності прийняття рішень в умовах складності та різноманітності завдань, які стоять перед сучасними державами. Звичайно ж, з метою розв’язання цієї проблеми було винайдений механізм делегованого законодавства, але саме воно це і суперечить самій «системі стримування і противаг», оскільки надає виконавчій владі повноваження законодавчої. З цього випливає друга проблема: уряд може видавати законодавство, яке може обмежувати права людини. Третім недоліком та підкріплюючим фактором для другого є можливість зловживання самою системою. Наприклад, після прийняття делегованого закону про заборону страйків та зібрань більше восьми осіб, політичні фракції можуть блокувати законодавчі ініціативи, які уточнюють або скасовують цей закон. Тож використовуватись це може виключно для захисту своїх власних інтересів, замість того, щоб служити загальному благу. По-четверте, існує загроза, що система стримувань та противаг може стати інструментом для заборони реформ та потрібних змін у суспільстві. Процес узгодження та компромісу може виявитися дуже складним, особливо коли існують

суттєві розбіжності в поглядах та цінностях між різними гілками влади. З урахуванням цих проблем та викликів, важливо вдосконалювати систему стримувань та противаг, забезпечуючи її адаптацію до змін у суспільстві. Це може включати в себе застосування нових технологій для полегшення комунікації між владними структурами, реформування процесів прийняття рішень для більшої ефективності та впровадження механізмів для запобігання зловживань системою самою собою.

Перефразовуючи відому цитату Черчилля: «Система стримування і противаг – найгірший спосіб устрою демократії, але кращого людство ще не придумало». Як показав час, ця система має місце для існування. Але на мою думку, вона повинна містити ще й механізми позачергового позбавлення повноважень, на випадок їх перевищень.

ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: КРАЩІ СВІТОВІ ПРАКТИКИ

Стахів Олександр
студент 1-го курсу юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3821

Серед багатовікового танцю цивілізацій, в якому право та правосуддя виступають своєрідними хореографами, одне запитання лишається завжди актуальним та нестримним: чи досягли ми справжньої досконалості в забезпеченні доступності правосуддя та верховенства права? Коли правила гри стають важкодоступними або несправедливими, коли справедливість втрачає свою вагу в обличчі правових туманів, світ шукає найкращі практики. У своєму есе ми зануримося у глибини світового правового океану, де хвилі доступності та верховенства права розбиваються об узбережжя різних культур та правових систем. Спільно ми вирушимо у подорож, щоб відкрити для себе та інших таємниці та досягнення, які визначають сучасні стандарти справедливості та правопорядку.

В джерелах історії правових систем можна відзначити етапи їхнього розвитку, коли вони переходили через випробування та трансформації, щоб відповідати змінам у суспільстві та його цінностях. Сучасність

вимагає постійного перегляду та адаптації правових систем, щоб вони могли ефективно функціонувати в різних культурних, економічних і політичних умовах.

Загальносвітові тенденції в розвитку права свідчать про те, що сучасні правові системи прагнуть до підвищення доступності та верховенства права. Однак існують численні виклики, які необхідно враховувати. Один з них – це відсутність єдиної універсальної моделі правосуддя, оскільки кожна культура має свої власні традиції та погляди на справедливість.

На шляху до досягнення ідеалу доступності правосуддя важливо розглядати досвід різних країн і правових систем. Наприклад Скандинавські країни – Данія, Норвегія, Швеція та Фінляндія – славляться своєю моделлю судочинства, що базується на високому рівні довіри громадян до судової системи. Ця модель відзначається відкритістю та прозорістю, де рішення судів взято на озброєння громадян та прийнято як справедливі та розумні. Застосування технологій для полегшення доступу до інформації та вирішення спорів є ключовими елементами успіху цієї моделі. Також слід поговорити про Японію, яка вирізняється своєю традицією використання судової медіації для вирішення спорів. Замість того, щоб вирішувати справи у суді, сторони залучаються до медіатора, який сприяє спільному пошуку вирішення. Це сприяє ефективному вирішенню суперечок, зменшує конфлікти та підсилює принципи справедливості. Судова медіація в Японії є прикладом того, як традиційні підходи можуть зливатися з інноваціями для створення балансованої та доступної системи правосуддя. Однак це не означає, що такі моделі автоматично підходять для інших регіонів. Культурні, історичні та соціальні відмінності вимагають унікального підходу до вирішення проблем правосуддя.

Для підняття якості правосуддя і забезпечення доступності можливо використовувати сучасні технології, такі як електронні системи юстиції та віртуальні платформи для врегулювання спорів. Це може полегшити доступ до правосуддя, зменшити бюрократичні бар'єри та забезпечити більшу прозорість в роботі судів. Естонія, країна, що визначається своєю інноваційністю, стала піонером в галузі електронних систем юстиції. Завдяки е-управлінню та електронним судам, громадяни мають можливість подавати документи та вирішувати спори онлайн, що сприяє не лише швидкості розгляду справ, але й зменшує бюрократичні бар'єри.

Ця практика дозволяє створити більш доступну та ефективну систему правосуддя.

Однак важливо зауважити, що справедливе правосуддя не обмежується лише законами і судами. Ефективність системи залежить від рівня освіти населення, культурних цінностей та розвитку громадянського суспільства. Тому створення відкритого діалогу та сприяння взаєморозумінню може сприяти покращенню системи правосуддя в будь-якій країні.

Подорож у світ правових систем може охоплювати не лише сучасні підходи, але й дивовижні історичні епізоди, які визначили розвиток правосуддя та права. Одним із таких захоплюючих моментів є створення Магнакарти в 1215 році.

Магнакарта, прийнята під тиском англійського короля Джона Безземельного, стала першим документом, який обмежував владу монарха і визнавав певні права для великої частини населення. Цей документ містив принципи верховенства права та обмеження влади, а також гарантії справедливості та прав народу. Хоча в контексті своєї епохи Магнакарта була спробою контролювати владу монарха, вона визначила фундаментальні принципи, які лягли в основу подальшого розвитку конституційних та правових систем. Цей історичний момент підкреслює важливість визнання прав та свобод громадян як ключового елемента справедливого суспільства. Магнакарта стала кроком до стабілізації влади та визнання необхідності захищати індивідуальні права та свободи.

Сучасні виклики, з якими стикається правосуддя, можна розглядати через призму того, як вони відповідають на виклики минулого. Історія дарує нам важливі уроки щодо того, як подолати труднощі у побудові справедливого та ефективного правосуддя. Сприйняття історичних контекстів може допомогти сучасним правовим системам вдосконалити свої методи та знайти оптимальний баланс між владою та правами громадян.

Таким чином, вивчення історичних моментів, подібних створенню Магнакарти, дозволяє сучасним суспільствам вдихнути життя в принципи верховенства права, стабільності та захисту прав людини. Ці принципи стають невід'ємною частиною невичерпної подорожі у світ правосуддя та права.

Досягнення досконалості у забезпеченні доступності правосуддя та верховенства права: нова епоха чи постійний пошук? З одного боку, сучасність визнає прогрес у галузі доступності та верховенства права.

Застосування технологій, розробка інноваційних методів розв'язання суперечок та постійна реформа правових систем підтверджують ангажованість суспільства у поліпшенні стандартів справедливості. Однак, з іншого боку, є численні виклики, які не дозволяють визнати повну досконалість. Доступність правосуддя залишається питанням для багатьох, особливо в регіонах, де економічні, соціальні та географічні фактори ускладнюють доступ до юридичної допомоги. Верховенство права також може ставати під сумнів, коли влада порушує права громадян чи коли корупція втручається у правові процеси. Хоча кращі практики у сфері правосуддя, такі як скандинавська модель судочинства, електронні системи юстиції у країнах, як Естонія, та судова медіація в Японії, є світлими прикладами прогресу, вони також свідчать про неперервний характер пошуку ідеального підходу. Важливо визнавати, що справедливість та верховенство права – це процеси, а не стани, і суспільство повинно постійно адаптуватися до нових викликів та шукати інноваційні рішення.

Отже, чи досягли ми справжньої досконалості у забезпеченні доступності правосуддя та верховенства права залишається питанням відкритим для обговорення. Важливо визнавати досягнення, але й не втрачати зору на невирішені проблеми та потребу в постійному удосконаленні для наближення до ідеалу, який завжди перебуває поза межами.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Тараненко Микола Миколайович
кандидат юридичних наук,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID: 0000-0002-1594-5598

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3813

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України особливої актуальності набувають проблеми регулювання статусу військовополонених. Дане питання врегульовано

нормами міжнародного гуманітарного права, а саме ІІІ Женевською конвенцією «Про поводження з військовополоненими» 1949 року.

Згідно зазначеного нормативного акту, особи, котрі опинилися під владою супротивника, мають право на статус військовополонених, якщо вони належать до таких категорій: (а) комбатантів (особовий склад регулярних збройних сил або учасники народного ополчення); (б) цивільних осіб, офіційно уповноважені супроводжувати збройних сили; (в) демобілізованих військовослужбовців, що перебувають на окупованій території; (г) військовослужбовців, інтернованих на території нейтральної держави.

У реаліях сучасних збройних конфліктів існує значна кількість різноманітних нерегулярних збройних формувань, що сильно ускладнює коректне визначення статусу осіб, що опинилися під владою супротивника. Саме тому слід вважати, що всі особи, які брали участь у бойових діях і потрапили під контроль супротивної сторони, є військовополоненими. У разі виникнення сумнів щодо наявності права на даний статус, їм він надається до моменту, доки реальний статус не буде визначений компетентним судовим органом після проведення спеціальної перевірки на причетність до вчинення воєнних злочинів.

Статус військовополоненого, а отже право на повагу та захист виникає з моменту, коли вони безпосередньо «потрапили під владу супротивника», а саме були захоплені під час бойових дій, або взяті під варту після добровільної здачі, або після масової капітуляції. Під час інтернування документи та предмети особистого користування мають залишатися у володінні військовополонених, так само, як і захисне спорядження, наприклад, каски, бронежилети та протигази. Гроші та інші цінні предмети можуть вилучатися в захоплених після проведення формальної процедури їх опису.

Військовополонені при затриманні не зобов’язані надавати будь-яку інформацію, окрім власного прізвища, імені, військового звання, дати народження та особистого номера котрий видається державою їхнього походження, що є стороною збройного конфлікту. Інформацію про затриманих військовослужбовців необхідно негайно повідомити органам державної влади їх походження, а також родині через Національне інформаційне бюро та Центральну агенцію з розшуку Міжнародного Комітету Червоного Хреста. Ті ж самі канали зв’язку використовуються під час всього періоду перебування у полоні для повідомлень про

переміщення, звільнення, репатріацію, втечу, госпіталізацію та смерть військовополоненого.

Після захоплення в полон вони повинні бути переміщені до таборів, розташованих на безпечній відстані від зони бойових дій. Вони мають бути забезпечені їжею, водою, одягом та медичною допомогою; крім того слід вжити відповідних запобіжних заходів для їх безпеки під час евакуації. Обов'язок евакуації полонених має два винятки. 1) поранені або хворі військовополонені тимчасово відсторонюються від евакуації, якщо вона може спричиняє ризики їх життю та здоров'ю 2) якщо вони захоплені під час інтенсивних бойових дій і їх безпечна евакуація неможлива, вони можуть бути роззброєні та звільнені.

Після проведення евакуації військовополонених зазвичай розміщують в спеціальних таборах до закінчення активних бойових дій. Однак, згідно норм III Женевської конвенції встановлюється три обставини, за яких звільнення з полону відбувається раніше: 1) репатріація або госпіталізація на території нейтральної держави поранених або хворих військовополонених із медичних чи гуманітарних міркувань; 2) успішна втеча (якщо він: приєднався до власних, або союзних збройних сил; покинув територію, що контролюється державою, котра здійснює затримання, або її союзниками, або досяг дружнього або союзного судна в територіальних водах, що не перебуває під контролем держави, котра здійснює затримання); При цьому, в разі повторного взяття в полон після невдалої спроби втечі, військовополонені можуть підлягати лише дисциплінарним стягненням; 3) смерть, що супроводжується формальною процедурою розслідування, зокрема, якщо є підозра вбивства, або якщо причини смерті невідомі.

У разі припинення активних бойових дій всі військовополонені повинні бути звільнені та без затримок репатрійовані до держави свого походження, Вирішальним критерієм для введення в дію цього зобов'язання є не політичне врегулювання конфлікту, а фактичне закінчення бойових дій, яке надає підстави вважати, що вони не будуть поновлюватися в найближчому майбутньому. Наприклад: виведення військ з районів бойових дій, відновлення переговорів або дипломатичних відносин між сторонами, демобілізація частин їхніх збройних сил, розміщення інтернаціональних сил у ролі спостерігачів за виконанням режиму припинення вогню, миротворців, або для керування спірною територією.

Обов’язок держави звільнити та репатріювати військовополонених є абсолютним. Хоча жоден військовополонений не може бути репатрійований проти його волі. Все більше військовополонених відмовляються від репатріації, особливо за звичаєвим принципом неприпустимості примусового повернення. Відповідно до цього принципу, жодна особа не може бути передана на територію держави, якщо вона має достатньо підстав вважати, що їй там загрожують переслідування, тортури або смерть через його або її расові, релігійні ознаки, громадянські або політичні переконання. Проте, військовополонені, затримані у зв’язку з засудженням за кримінальне правопорушення у зв’язку із вчиненням ними воєнних злочинів, можуть бути залишені під вартою і після припинення бойових дій до моменту виконання покарання.

Література:

1. Мельцер Нільс. Міжнародне гуманітарне право. Загальний курс. Женева. МКЧХ, 2020. 397 с.
2. III Женевська конвенція «Про поводження з військовополоненими» 1949 року.

КОРУПЦІЙНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В СИСТЕМІ ПЕРЕДУМОВ ДО ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ

Ковальчук Олексій Анатолійович
аспірант кафедри правосуддя та
філософії юридичного факультету
Сумського національного аграрного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3818

Корупція як вкрай негативне суспільне явище завжди має місце там і тоді, де особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зловживаючи владою або своїм службовим ставищем з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи чи якоїсь групи осіб всупереч інтересам служби.

Термін «корупція» походить з латинської мови «corruptio» та означає «підкуп», «продажність» [1]. В цій частині Резолюція VIII Конгресу ООН із запобігання злочинності «Практичні заходи боротьби з корупцією» (Гавана, 1990 р.) у розділі «Корупція в державному управлінні» зазначила, що корупція є порушенням етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що проявилося у протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності. Більш точніше поняття корупції з точки зору її впливу на суспільство сформулювала Рада Європи у своїй конвенції «Кримінальна конвенція по боротьбі з корупцією», яку було прийнято 27.01.1999 року та ратифіковано Україною 18.10.2006 р. згідно із Законом № 252-V. Зокрема, в Конвенції зазначається, що «корупція загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, чесність та соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвиткові і загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства» [2].

Корупція є трансконтинентальним явищем, оскільки має поширення в більшій чи іншій мірі в будь-якій державі незалежно від її адміністративно-територіального устрою, правової системи та системи управління. Зокрема, у 2014 році Європейською комісією у своїй доповіді, присвяченій боротьбі з корупцією та «відмиванню» необґрунтовано набутих активів, було констатовано, що «корупція має місце у всіх державах без виключно. Сумарна ж економічна шкода від корупційних діянь оцінюється приблизно у 120 млрд. Євро на рік, а за результатами соціологічних досліджень, кожен двадцятий житель ЄС мав справу з корупцією або був її свідком» [3, с. 54].

Отже, не дивлячись на різноманітний підхід до поняття корупції, остання однозначно визнається одним із різновидів негативної суспільної девіантної поведінки, яка руйнує структуру державного управління та місцевого самоврядування, загрожуючи при цьому національній безпеці нашої держави. Корупція на сьогодні може мати як локальний, так і глобальний характер, будучи передумовою до незаконного збагачення осіб, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Статистика скасованих Верховним Судом рішень Вищого антикорупційного суду відмічає, що у 2020 році із 10-ти розглянутих касаційною інстанцією судових рішень ВАКС 8 було скасовано, а у 2021 році із 15-ти розглянутих було скасовано 5, тобто 30%, у тому числі і 3 вироки. В 2022 році із 27-ми розглянутих були скасовані 15, тобто більша половина, в тому числі й 1 вирок [4, с. 18]. Таким чином, можна констатувати, що в правовій системі нашої держави існує проблема розуміння природи корупційного правопорушення, що є відправною точкою як для притягнення осіб, винних у його вчиненні, до кримінальної або адміністративної відповідальності, так і для подальшого ініціювання провадження про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Законодавча дефініція поняття корупційного правопорушення міститься у абзаці шостому статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» та визначається як діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [5]. Тобто, дане поняття є відсилочним, оскільки його суть визначається через інший юридичний термін – «ознаки корупції», який, в свою чергу, даним Законом не визначено. Натомість,

юридична категорія «ознаки корупції» є визначальною і для кваліфікації правової терміну, який ідентифікується у загаданому вище Законі як правопорушення, пов'язане з корупцією – діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність (абзац дванадцятий статті 1 Закону).

Досліджуючи проблематику праворозуміння ознак корупції, Л. І. Калєніченко та Д. В. Слинько приходять до висновку про те, що в розумінні норм Закону України «Про запобігання корупції» та норм Кодексу поведінки посадових осіб, ухваленого Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 р., Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 № ETS173, Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. та Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 р. перелік ознак корупції дещо відрізняється. Зокрема, за положеннями Закону № 1700-VII до ознак корупції відносяться діяння, яке:

1) вчиняється спеціальним суб'єктом права, особою, яка визначена у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»;

2) вчиняється в межах службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей;

3) вчиняється з метою отримання неправомірної вигоди для себе або інших осіб;

4) існує у двох формах: а) прийняття неправомірної вигоди, обіцянки/пропозиції неправомірної вигоди; б) обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [6, с. 42].

Якщо ж спиратись на норми зазначених вище міжнародних актів, які мають статус частини національного законодавства України у зв'язку із їх ратифікацією, то серед основних ознак корупції Л. І. Калєніченко і Д. В. Слинько виділяють наступні:

а) вчиняється посадовою особою;

б) вчиняється під час виконання обов'язків, тобто під час виконання службових повноважень;

в) вчиняється в результаті або з метою отримання хабара, будь-якої іншої неправомірної вигоди;

г) вчиняться у формі прямого чи опосередкованого вимагання, пропонування, надання або одержання хабара чи іншої неправомірної вигоди;

ґ) результатом корупції є неналежне виконання обов'язків [6, с. 43].

Отже, позиції українського та європейського законодавців щодо визначення основних ознак корупції (корупційного правопорушення) дещо відрізняються між собою, зокрема щодо вичерпного переліку суб'єктів корупції, деталізації форм діяння та результатів корупційного правопорушення.

Згідно ст. 291 ЦПК України, суд визнає необґрунтованими активи, якщо судом на підставі поданих доказів не встановлено, що активи або грошові кошти, необхідні для придбання активів, щодо яких поданий позов про визнання їх необґрунтованими, були набуті за рахунок законних доходів [7]. Тобто, підставою до задоволення позову прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, поданого в порядку, що регламентований нормами глави 12 розділу ІІІ ЦПК України, є доведення незаконності доходу, за рахунок яких були набуті спірні активи і такий дохід за своєю природою може мати лише єдину форму – форму неправомірної вигоди, яка набувається особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в результаті корупційного правопорушення.

Пунктом 16 Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019 серед глобальних цілей сталого розвитку нашої держави визначено сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях [8]. В свою чергу, в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» викорінення корупції на усіх рівнях та детінізація економіки визнані як базові принципи діяльності державних та суспільних інституцій у напрямі забезпечення економічного зростання. При цьому, в Національній доповіді окремо наголошено на тому факторі, що ефективне управління, як одна із цілей сталого розвитку, передбачає розбудову верховенства права та справедливого правосуддя подолання організаційно-фінансових засад злочинної діяльності, корупції [9, с. 10].

Тому, подолання корупції перебуває у прямому причинно-наслідковому зв'язку із забезпеченням у державі реальної реалізації принципу верховенства права, що в свою чергу неможливо без деталізації

чинного законодавства з приведенням його норм до європейських стандартів, а також створення юридичних передумов для справедливого і неупередженого правосуддя. Зважаючи на вищевикладене, основною передумовою до визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави є детальна правова ідентифікація протиправного діяння як корупційного правопорушення, що неможливо без уточнення існуючого законодавства та створення механізмів реальної імплементації міжнародних актів у правову систему нашої держави.

Література:

1. Словник іноземних слів. Київ: Вид-во «Наука», 1980. 403 с.
2. Кримінальна конвенція по боротьбі з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (10.02.2024).
3. Валецька О. В. Визначення поняття «корупція» та характеристика основних методів протидії корупції в міжнародних і європейських актах. *Приватне та публічне право*. 2020. № 4. С. 54-57.
4. Баганець О. Невже й після цього українці не припинять вірити в так звану «антикорупційну реформу». *Юридичний вісник України*. 2023. № 23-25 (16-30 червня 2023 року). С. 18-20.
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 12.02.2024).
6. Калєніченко Л. І., Слинько Д. В. Поняття, ознаки та види корупції. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 39-46.
7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 11.03.2024).
8. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text (дата звернення: 15.02.2024).
9. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. Київ: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 176 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf (дата звернення: 15.02.2024).

ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ – ГОЛОВНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Лисюк Ярослав Юрійович
аспірант, Інститут держави і права
імені В.М. Корецького Національної академії наук України
ORCID: 0009-0008-3490-1655

Науковий керівник: Тимченко Геннадій Петрович
доктор юридичних наук, Інститут держави і права
імені В.М. Корецького Національної академії наук України

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3806

Значення прав і свобод людини та громадянина зумовлюють головні напрями розвитку вітчизняного законодавства, зокрема, сутність конституційних норм, котрі не тільки проголошують цінність судової форми захисту права, а й визначають основні засади організації судової влади та здійснення правосуддя. Звісно, не варто думати, що цей процес був швидким і одномоментним.

Як зазначають дослідники, сучасні правові гарантії, що тепер стали для громадян деяких держав цілком звичними, пройшли у своєму нелегкому розвитку етапи тривалої гострої боротьби, а інколи й краху ідеалів, сподівань, ілюзій, які ще вчора здавалися непорушними і вивіреними емпіричним досвідом. Порівняно недавно вважалося, що держава залежно від заслуг перед нею «обдаровує» тих чи інших учасників відносин різноманітними свободами, пільгами і привілеями. Аж раптом на зміну цьому, здавалося б, непохитному переконанню прийшло протилежне: людині a priori, тобто за фактом її народження, належить безліч природних прав, серед них право на життя; свободу думки і совісті; недоторканність особи і власності; однакове застосування закону до всіх учасників суспільних і юридичних зв’язків. Але за цим «раптом» стояла напружена робота різних, часом антагоністично налаштованих, протиборчих соціальних сил. Вона спровокувала створення правової держави й остаточно сформувала доктрину панування (верховенства) права, а також ідею поділу влади та захисту порушеного права судом.

Безумовно, концепт прав і свобод людини з плином часу видозмінювався, модернізувався, поступово удосконалюючись за рахунок

вилучення одних ціннісних положень, які втратили своє первісне призначення, і запровадження нових значущих орієнтирів, які створювалися під впливом різних уявлень про навколишню реальність, світоглядних, філософських, теологічних та інших поглядів. Проте мінімальний перелік прав і свобод, якими могла скористатися людина, залишався майже постійним, оскільки був не довільним, а похідним від природи, властивої всім людям незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового стану, тих чи інших переконань [1, С. 3].

Оцінюючи перетворення, що відбулися у сфері конституціоналізму, вчені-правознавці спробували по-новому переосмислити їхній вплив на різні сфери правової дійсності. Це привело дослідників до необхідності визначення сутності нового явища – фундаменталізації прав і свобод людини. Варто визнати, що для такої постановки питання є всі підстави. В обґрунтуванні такого підходу звернемося до новітньої цивільної процесуальної літератури.

Н. Ю. Сакара, розглядаючи «фундаменталізацію прав людини» як одну з сучасних тенденцій у правовій сфері, відмічає, що за допомогою цього словосполучення, підкреслюється досягнутий останніми рівень визнання, внаслідок якого вони не лише проголошуються на національному та наднаціональному рівнях, але й забезпечуються через створення механізмів судового захисту.

Під фундаменталізацією прав людини автор розуміє еволюцію прав людини, внаслідок якої відбулося визнання можливостей, що належать кожній людині від народження, як фундаментальних прав з міжнародним гарантуванням їх здійснення та судового захисту. Вона відбувалася поступово, у чотири етапи: концептуалізація прав людини; їх конституціоналізація на національному рівні; міжнародна та регіональна інституціоналізації, і призвела не лише до підтвердження цінності фундаментальних прав на наднаціональному рівні й універсального розуміння їхнього змісту, але й створення дієвих міжнародних механізмів, за допомогою яких ці права можуть захищатися не лише на рівні окремої країни, але й на наднаціональному рівні у разі ухилення якої-небудь держави від виконання взятих на себе міжнародних зобов’язань. Унаслідок фундаменталізації прав людини право на справедливий судовий розгляд поступово з права-привілеї, яке передбачало лише доступ до правосуддя та розгляд справи з дотриманням вимог належної судової процедури, перетворилося у фундаментальне право, яке становить універсальний стандарт прав людини, містить динамічну систему

процесуальних гарантій і є складовим елементом принципу верховенства права, тобто фундаменталізація прав людини є методологічним концептом права на справедливий судовий розгляд [2].

В. В. Комаров зазначає, що інститути правосуддя і судочинства повинні вдосконалюватися відповідно до викликів сучасного суспільства, виходячи з такого очевидного цивілізаційного факту, як фундаменталізація прав людини. Фундаменталізація прав людини означає їх постійний розвиток як природних прав і як специфічних об'єктів правової охорони відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та їх тлумачення Європейським судом з прав людини [3, С. 5, 63].

О. С. Ткачук, використовуючи системно-функціональний метод до вивчення судової влади, пропонує авторську теоретичну конструкцію концептуалізації її динамічних характеристик у сфері цивільного судочинства, та суміжній юстиціарній сфері (арбітраж, медіація тощо), і виконання судових рішень, передусім, в умовах фундаменталізації права на справедливий судовий розгляд, що забезпечує ефективність правосуддя, сприяє універсалізації принципу верховенства права у судовому правотлумаченні і правозастосуванні при реалізації судової юрисдикції, судового розсуду, легітимізації судових рішень та їх конституалізації. Така теоретична конструкція визначила не лише напрями наукового пошуку дослідника, але й дозволила виявити деякі принципові, наріжні проблеми розвитку цивільного судочинства у контексті очікуваних конституційних змін щодо правосуддя, виходячи з доктринальних положень щодо єдності судової влади та гармонізації законодавства у процесуальній сфері, модернізації статусу судді у цивільному судочинстві, тенденцій у розвитку досудових процедур у цивільному судочинстві, інстанційності та забезпечення єдності судової практики, інформаційних технологій та їх впливу на традиційні процесуальні цінності і розуміння сутнісних характеристик цивільного судочинства [4, С. 529].

В. А. Кройтор пише про поступову фундаменталізацію прав людини, зокрема, права на справедливий судовий розгляд та забезпечення не лише на наднаціональному, а й на національному рівні принципу верховенства права. Серед наслідків вказаних змін потрібно окремо виділити взятий Україною курс на гармонізацію її законодавства із законодавством Європейського Союзу. Нині почався новий етап розвитку процесуального

законодавства та доктрини, що характеризується кількісними, а також глибокими якісними змінами [5, С. 24].

Аналізуючи запропоновану науковцями методологію дослідження, вважаємо за доцільне використання категорії «фундаменталізація», яка за своєю сутністю, означає безперервний позитивний вплив прав і свобод людини та громадянина на побудову й функціонування сучасної правової держави. На наш погляд, власне фундаменталізація прав і свобод людини та громадянина і є наслідком кардинальної зміни основоположних ідей розвитку конституційного та галузевого законодавства. Ширший контекст і часовий відрізок дає змогу аргументувати це припущення.

Не буде перебільшенням стверджувати, що впродовж тривалого, та здебільшого, еволюційного руху держави, права і суспільства відбувалася істотна зміна основоположних концептів їхнього розвитку. Природно, що кожна нова епоха під впливом різноманітних чинників, нерідко політичного та економічного характеру, привносила свої орієнтири в розвиток законодавства, змінюючи усталені правові конструкції та механізми. Більш пильне вивчення правосуддя у цивільних справах в історико-правовому річищі сприяє виявленню відмінностей у порядку здійснення цивільної процесуальної діяльності. За точку відліку можна взяти період, який ознаменував собою початок становлення вітчизняної науки цивільного процесуального права.

Прикметно, що перші концептуальні ідеї розвитку законодавства були обумовлені технічним та економічним прогресом, що закріпив панування товарно-грошових відносин і приватної власності на засоби виробництва, і стосувалися, насамперед, способів захисту права власності та інших цивільних прав. Цікаво відзначити, що в цей самий час у країнах Європи зароджується дискусія про нові моделі цивільного судочинства – ліберальну та соціальну (друга половина XIX століття). У цьому сенсі, дослідники обґрунтовано, з нашого погляду, говорять про реалізовані об’єктивні тенденції, що були притаманні соціокультурному розвитку тогочасного суспільства. Це рубіж усвідомлення значення процесуальної форми як найважливішої правової цінності, інструменту соціального регулювання. Паралельно приходить розуміння того, що суд є однією з інституційно-правових опор державності [6, С. 87, 88].

Наступну зміну основоположних ідей визначили історичні події, котрі мали місце в Європі в першій половині XX століття. За свідченням А. Г. Гулика, Перша світова війна і наступний за нею розпад Російської та Австро-Угорської імперій не тільки актуалізували питання європейських

кордонів, а й обумовили значну модифікацію судової влади й законодавства. Для Лівобережної України це означало початок панування радянського законодавства. У перші роки радянської влади цивільного процесуального законодавства практично не було. Нечисленні правові норми, які визначали порядок провадження у цивільних справах, спочатку викладали в перших Декретах про суд [7, С. 48, 49].

Після Другої світової війни не могли не відбутися суттєві зміни. Правопорядок уже не міг бути колишнім. На зміну приватній власності як базису розвитку суспільства прийшло усвідомлення того, що права і свободи людини мають визначати напрями сучасного розвитку. З огляду на це, права і свободи людини отримали міжнародно-правове визнання, зокрема, право на справедливий судовий розгляд.

Як зазначає Я. В. Нестор, на сьогодні міжнародно-правові договори і документи визначають ключові міжнародно-правові стандарти здійснення судочинства. До числа таких міжнародно-правових актів цитована дослідниця відносить:

Загальну декларацію прав людини (схвалена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 217 А (III) від 10 грудня 1948 року);

Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року;

Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права 1966 року;

Основні принципи незалежності судових органів (схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року);

Монреальську універсальну декларацію щодо незалежності правосуддя 1983 року (Перша світова конференція щодо незалежності правосуддя, Монреаль);

Європейський статут судді (прийнятий Європейською асоціацією суддів у 1993 році);

Європейську хартію про статус суддів (Рада Європи, 1998 року);

Загальну (Універсальну) хартію судді (схвалену Центральною Радою Міжнародною Асоціацією Суддів 17 листопада 1999 року, Тайпей (Тайвань);

Велику хартію суддів. Консультативна рада європейських суддів. Основоположні принципи (прийнята у Страсбурзі 17 листопада 2010 року);

Спільний висновок щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Венеціанської комісії та Дирекції з співпраці Генеральної дирекції

з прав людини та правових питань Ради Європи (ухвалений Венеціанською комісією на 84-ій Пленарній сесії (Венеція, 15-16 жовтня 2010 року);

резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи;

Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи з питань правосуддя;

рішення Європейського суду з прав людини та інших міжнародних судових установ [8, С. 35, 157, 158].

Історичні події, що визначили необхідність кардинального перегляду ключових ідей та висунули на перший план права і свободи людини, зумовили основні напрями розвитку конституційного та галузевого законодавства. Забезпечення права на справедливий судовий розгляд – домінанта сучасного правопорядку. Для цивільного судочинства це стало можливістю вирішення накопичених проблем правозастосування, гарантувати всім незахищеним верствам населення безперешкодний доступ до правосуддя. Має рацію М. П. Курило, коли зазначає, що практичним результатом фундаментального значення прав і свобод людини та їх впливу на національне законодавство стало виникнення нового, унікального явища, яке уособлює їх змістовну сторону і є основою побудови відносин держава-суспільство-особистість – доступності правосуддя, що відображає оцінку дотримання прав і свобод людини, а також національних законодавств в аспекті їх відповідності ідеям верховенства права, які домінують сьогодні.

І далі, цей правознавець відмічає, що концепти доступності правосуддя, які подолали непростий шлях свого розвитку в межах трьох поколінь прав людини, вивели на якісно новий рівень проблему їх гарантованості з точки зору належних судових процедур і остаточно сформували доктрину рівності процесуальних можливостей («equality of arms») як визначальну характеристику моделі цивільного процесу [9, С. 27, 28].

Дійсно, «Всесвітній рух доступу до правосуддя» мав значний вплив на трансформацію цивільного судочинства. Нагадаємо ключові тези так званої теорії трьох хвиль М. Каппеллетті.

Перша хвиля, метою якої було забезпечення наданням правової допомоги малозабезпеченим громадянам, сфокусувала увагу на доступності юридичних послуг і судів при вирішенні проблеми судових витрат, судової тяганини й подоланні складностей законодавства й судової системи.

Друга хвиля, що мала місце в 70-х роках, стосувалася реформ, спрямованих на забезпечення правового представництва групових інтересів, особливо у сфері захисту прав споживачів та охорони навколишнього природного середовища.

Період третьої хвилі припав на 80-ті роки й пов'язувався безпосередньо з підходом до доступності правосуддя. Він виник як реакція на розчарування, викликане повільним вирішенням проблеми розширення можливостей доступу до права.

В 90-х роках розпочалася четверта хвиля, що пов'язувалася з превентивним правом і характеризувалася концентрацією уваги на створенні органів для альтернативного вирішення конфліктних ситуацій.

П'ята хвиля, період якої наразі незавершено, спрямована на сприяння доступу до всіх установ, де право створюється, систематизується, здійснюється, тлумачиться й застосовується [10, С. 212, 213, 214].

Вважаємо, що в сучасних умовах, поряд із фундаменталізацією прав і свобод людини й громадянина, правомірно ставити питання щодо уніфікації та гармонізації вітчизняного законодавства з правом Європейського Союзу. Для національної правової системи – це новий етап розвитку. У цьому сенсі, а також враховуючи конституційну реформу, вагоме значення мають положення Конституції України щодо правосуддя, що визначають конституційні підстави цивільного судочинства.

Література:

1. Афанасьев С. Ф. Право на справедливое судебное разбирательство: теоретико-практическое исследование влияния Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод на российское гражданское судопроизводство: автореф. дисс. … д-ра юрид. наук. Саратов, 2010. С. 3. 56 с.

2. Сакара Н. Ю. Вплив фундаменталізації прав людини на становлення права на справедливий судовий розгляд. Проблеми законності. 2017. Вип. 138. С. 44, 45, 51. С. 43-54; Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монографія / В. В. Комаров, К. В. Гусаров, Н. Ю. Сакара та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2016. С. 99-125. 848 с.

3. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків: Право, 2012. С. 5, 63. 624 с.

4. Ткачук О. С. Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві. Харків: Право, 2016. С. 529. 600 с.
5. Кройтор В. А. Теоретико-методологічні основи формування та функціонування системи принципів цивільного судочинства: Автореф. дис. … д-ра юрид. наук. Харків, 2021. С. 24. 42 с.
6. Джавадов Х. А. Проблеми ефективності цивільного судочинства. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2018. С. 87, 88. 334 с.
7. Гулик А. Г. Оптимізація цивільного судочинства в Україні. Дрогобич: Коло, 2020. С. 48, 49. 482 с.
8. Нестор Я. В. Конституційні принципи здійснення судочинства в Україні: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук. К., 2018. С. 35, 157, 158. 221 с.
9. Курило М. П. Єдність цивілістичного процесу: проблеми теорії і практики: Автореф. дис. … д-ра юрид. наук. Київ, 2014. С. 27, 28. 35 с.
10. Ткач К. В. Рух «Доступ до правосуддя» – загальна передумова реформування цивільного судочинства в європейських країнах. Проблеми законності. 2010. № 109. С. 212, 213, 214. С. 212-222.

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТВОРЕННІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПОРТРЕТІВ СТОРІН ПРОЦЕСУ МЕДІАЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРАВОВІ ВИКЛИКИ В УКРАЇНІ

Позов Денис Аполлонович
аспірант, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України, м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-3357-1937

Науковий керівник: Махінчук Віталій Миколайович
доктор юридичних наук, професор,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України, м. Київ, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3808

Вступ

Системний аналіз положень Конституції України, законодавства України доводить, що застосування штучного інтелекту (далі – ШІ) в процесі медіації повинно відбуватися в межах, в спосіб та в порядку,

визначеному законом України, а також відповідно до медіаційної угоди та правил проведення медіації в розумінні статті 1 Закону України «Про медіацію». Однак Закон України «Про медіацію» не регулює відносини щодо порядку застосування систем ШІ у медіації, не розкриває зміст поняття «штучний інтелект», не визначає принципи його використання, межі, умови та порядок застосування тощо. Не вирішено це питання і в інших законодавчих актах України.

Натомість, вважаємо, що застосування систем ШІ у медіації є питанням часу, на це, зокрема, вказують положення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні [1]. Крім того, у сучасному світі ШІ відіграє все більш важливу роль у різноманітних сферах життя, включаючи юриспруденцію та медіацію. Як приклад, для подальшої дискусії та дослідження, звернемо увагу на ухвалу Касаційного господарського суду, в якому суд визнав зловживанням правами і неповагою посилання адвоката на «висновок» ШІ ChatGPT [2], а також Окрему думку судді Верховного Суду Вронської Г.О. [3].

Слід звернути увагу на те, що в науковому просторі відсутні будь-які наукові роботи щодо застосування ШІ у відносинах медіації. Загалом же тема медіації та ШІ для української юриспруденції є актуальною.

На нашу думку, використання ШІ для створення психологічних портретів сторін спору у процесі медіації може істотно підвищити ефективність процесу медіації, дозволяючи глибше розуміти медіатору мотивацію, емоційний стан та потенційну поведінку сторін конфлікту. Однак, разом з новими можливостями, виникають і нові виклики, особливо у сфері правового регулювання та етики.

Тож, розглянемо деякі перспективи використання ШІ у процесі медіації в Україні.

Виклад матеріалу

Слушною є наукова ідея щодо того, що застосування ШІ у будь-яких юрисдикційних процесах, зокрема, і в процесі медіації, має ґрунтуватися на дотриманні єдиних принципів та правил використання ШІ у світі, зокрема, тих, які розроблені Європейською комісією з питань ефективності правосуддя, яка прийняла Європейську етичну хартію про застосування штучного інтелекту в судових системах та їх середовищі [4]. Використання ШІ повинно відбуватися також з врахуванням положень

Резолюції Європейського парламенту з питань цивільно-правових норм про роботехніку, Рекомендацій CM/Rec (2020)1 щодо впливу алгоритмічних систем на права людини, прийнятих Комітетом міністрів Ради Європи 8.04.2020 р., Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо механізмів вирішення спорів онлайн у цивільних та адміністративних судах CM (2021)3 тощо [5].

Загальновідомо, що ШІ може аналізувати великі обсяги інформації про осіб, включаючи текстові дані, аудіо- та відеоматеріали, для створення детальних психологічних профілів. Це дозволяє ідентифікувати не тільки загальні характеристики особистості, але й емоційні стани, мотиваційні драйвери та потенційні моделі поведінки. Така інформація може бути корисною для медіаторів, дозволяючи їм краще планувати стратегічні сесії співбесід зі сторонами при вирішенні конфлікту в процесі медіації та бути адаптованою до конкретних особливостей учасників.

Вважаємо, що використання ШІ у медіації відкриває нові горизонти для підвищення ефективності та доступності медіаційних послуг. Автоматизація аналізу даних та розпізнавання емоцій може значно скоротити час на підготовчу роботу медіаторів та підвищити точність діагностування конфліктних ситуацій. Прогнозування поведінки сторін спору чи конфлікту, який вирішується в процесі медіації на основі ШІ, допомагає медіаторам ефективніше управляти динамікою медіаційного процесу, а індивідуалізовані підходи збільшують шанси на успішне вирішення конфліктів.

Однак, впровадження ШІ у практику медіатора супроводжується низкою викликів, які потрібно вирішити на рівні закону України. Зокрема, конфіденційність та захист даних є ключовими питаннями, оскільки обробка персональних даних має відповідати законодавству та міжнародним стандартам. Отримання інформованої згоди від учасників, етичне використання ШІ, забезпечення прав інтелектуальної власності, а також відповідальність за результати аналізу вимагають чіткого правового регулювання.

Висновки

Використання ШІ для створення психологічних портретів у процесі медіації має великий потенціал для підвищення ефективності медіації в Україні. Однак, для повноцінної реалізації цього потенціалу необхідно вирішити ряд правових викликів, зокрема забезпечити захист даних, етичне використання технологій та чітке визначення відповідальності за результати аналізу, порядку використання ШІ, видів ШІ, які можуть бути застосовані тощо.

Розробка та імплементація відповідних нормативно-правових актів, а також підвищення обізнаності та кваліфікації медіаторів у сфері використання ШІ стануть ключовими кроками на шляху до інноваційної та ефективної медіаційної практики в країні.

Література:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України. Про схвалення концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text
2. Ухвала Верховного Суду від 08 лютого 2024 року, справа № 925/200/22. https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639?fbclid=IwAR2-vF-J3ghIsUdeLq410GgNfC6oK3QOeM9lt9CK9cZeYhSKDmDJCmPjkpk
3. Окрема думка від 08 лютого 2024 року, справа № 925/200/22. https://reyestr.court.gov.ua/Review/117074064?fbclid=IwAR0Qu3JIwLvHGkPsAuAItaDCY96kvP_7jKFn0BNkqNSblDYNDs5K00wBEoY
4. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). URL: https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c
5. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). URL: https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-work/quality-of-justice

СПАДКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ПРИ СПІЛЬНОМУ ЗАПОВІТІ ПОДРУЖЖЯ: ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Ткаченко Кирило Леонідович
аспірант кафедри правосуддя
та філософії юридичного факультету,
Сумський національний аграрний університет,
прокурор відділу Сумської обласної прокуратури

Науковий керівник: Ясинок Микола Михайлович
доктор юридичних наук, професор,
Сумський національний аграрний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3812

Земельна ділянка є об'єктом різних видів правовідносин, включаючи і ті, що виникають у контексті спадкового права. Специфіка визначення правового режиму земельної ділянки у спадкових відносинах не обмежується лише безпосереднім правозастосуванням норм речового або спадкового права, які містяться у Цивільному кодексі України, а і охоплюється сімейним та земельним правом, породжуючи таким чином правовідносини комплексного характеру.

Перспектива всіх шлюбно-сімейних відносин з точки зору приватної власності як щодо рухомого, так і нерухомого майна і зокрема, земельних ділянок, в кінці-кінців переходить у сферу спадкових правовідносин, які виникають у зв’язку зі смертю одного з подружжя. Чинне законодавство у всіх таких випадках передбачає два варіанти спадкування: за законом та за заповітом. При цьому, норма статті 1243 ЦК України передбачає спеціальний спадковий інститут – інститут спільного заповіту подружжя, дослідження якого не набуло значного поширення в науці цивільного права [1].

Так, відповідно до вказаної вище норми, подружжя може скласти спільний заповіт щодо земельних ділянок, які належать їм на праві спільної сумісної власності. З даного законодавчого положення вбачається, що реалізація права на спадкування шляхом складення спільного заповіту подружжя можлива лише щодо земельної ділянки, яка знаходиться у спільній сумісній власності і неможлива при частковій

власності або ж особистій приватній власності. Це можна пояснити особливим правовим режимом спільної сумісної власності, за яким дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою (ч. 1 ст. 65 СК України), а договір про відчуження одним із подружжя на користь другого з подружжя своєї частки у праві спільної сумісної власності подружжя може бути укладений без виділу цієї частки (ч. 2 ст. 64 СК України) [2]. Відчуження своєї частики без її виділу притаманне виключно інституту спільної сумісної власності подружжя, оскільки в усіх інших випадках співвласник повинен спочатку виділити свою частку в порядку ст. 364 ЦК України.

Зокрема рішенням Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 09.06.2023 р. у справі № 183/4256/21 було відмовлено у задоволенні позовних вимог про визнання спільного заповіту подружжя, складеного 30.01.2012 року, недійсним. Свою відмову суд мотивував тим, що починаючи з 08.02.2011 року діяла нова редакція статті 61 СК України, за частиною п’ятою якої об`єктом права спільної сумісної власності подружжя є земельна ділянка, набута внаслідок безоплатної передачі її одному з подружжя із земель державної або комунальної власності, у тому числі приватизації. Однак, Законом України «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо майна, що є особистою приватною власністю дружини, чоловіка», який набрав чинності 13.06.2012 р., частина 5 статті 61 СК України була виключена, натомість ч. 1 ст. 57 СК України доповнена пунктом 4, згідно із яким земельна ділянка, набута будь-ким із подружжя за час шлюбу внаслідок її приватизації є особистою приватною власністю кожного з них. За таких обставин, суд констатував, що земельна ділянка, набута внаслідок безоплатної передачі її одному з подружжя із земель державної або комунальної власності, у тому числі приватизації, в період із 08.02.2011 по 13.06.2012, є об`єктом права спільної сумісної власності подружжя [3].

Згідно ч. 2 ст. 1243 ЦК України, у разі складення спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив. У разі смерті останнього право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті.

На перший погляд, інститут спільного заповіту, нібито базується на закріпленому у ч. 2 ст. 64 СК України інституті відчуження частики у спільній сумісній власності подружжя без її виділу та слугує додатковим спрощеним механізмом розпорядження своєю власністю між чоловіком та дружиною. Однак, даний висновок буде хибним, оскільки особливістю інституту спільного заповіту подружжя є майбутнє обмеження у розпорядженні майновими правами на спадкове майно для того із подружжя, хто отримав спадщину після смерті своєї (свого) дружини чи чоловіка, встановлене нормою ч. 4 ст. 1243 ЦПК України. Так, в рішенні Попільнянського районного суду Житомирської області, ухваленому 12.11.2019 року у справі № 288/1583/19 однією із підстав до задоволення позовних вимог про визнання спільного заповіту подружжя недійсним, було те, що нотаріус при складанні і посвідченні оспорюваного заповіту, не роз`яснив заповідачам норму ч. 4 ст. 1243 ЦПК України, а також включив до складу спадкового майна земельні ділянки, отримані позивачкою та її чоловіком, внаслідок приватизації державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій [4].

В цій частині слід зауважити, що норма ч. 4 ст. 1243 ЦПК України не позбавляє права того з подружжя, хто лишився живий, оформити спадкові права на частку покійного члена сім'ї, а лише зобов'язує нотаріуса накласти заборону на будь-які дії, пов'язані із відчуженням майна. Однак, заборона розпоряджатись спадковим майном, на нашу думку, не може розцінюватись як той факт, що у другого з подружжя не виникло спадкових прав на це майно. В цій частині, не зовсім точним є висновок Верховного Суду, викладені у його постанові від 15.06.2022 р. у справі № 358/304/21, про те, що смерть одного з подружжя підставою для припинення режиму спільної сумісної власності майна подружжя, стосовно якого складено заповіт, але не породжує виникнення спадкових правовідносин до моменту смерті іншого з подружжя [5]. На нашу думку, даний висновок слід було б деталізувати наступним чином: смерть одного з подружжя не породжує виникнення спадкових правовідносин для спадкоємців за законом того з подружжя, який лишається живим, аж до моменту його смерті. В даному випадку, спадкові права виникають лише у вдови чи вдівця, які водночас обмежуються у розпорядженні ними. В цій частині Нововоронцовський районний суд Херсонської області у своєму

рішенні від 30 січня 2020 року у справі № 954/1368/19 слушно зауважив, що спадкування майна в таких правовідносинах відбувається в декілька етапів: спершу успадковується частка в спільній сумісній власності одного з подружжя другим з подружжя, який його пережив, а після смерті останнього зазначене в заповіті майно успадковується спадкоємцями за заповітом [6].

Варто зауважити, визначена в ч. 4 ст. 1243 ЦК України заборона стосується лише правочинів щодо відчуження майна, що дає прийти до висновку про можливість передачі другим з подружжя спільної земельної ділянки в оренду після смерті свого чоловіка (дружини) та отримання від цього прибутку у виді орендної плати. Разом з тим, стаття 1243 ЦК України жодним чином не регламентує порядок виконання обов'язку другого з подружжя як спадкоємця, задовольнити вимоги кредиторів того з подружжя, яким помер. Загальні правила задоволення вимог кредиторів регламентовано у ст. 1282 ЦК України, частина друга якої встановлює обов’язок спадкоємців задовольнити вимоги кредитора шляхом одноразового платежу, а у разі відмови – наділяє кредитора правом звернення стягнення на майно, яке було передане спадкоємцям у натурі, у судовому порядку. Однак, у випадку наявності спільного заповіту подружжя, вказаний вище механізм реалізувати буде неможливо через відсутність етапу «прийняття спадщини» другим із подружжя та накладення заборони нотаріусом на відчуження майна. Таким чином, може виникнути ситуація, коли другий з подружжя, успадкувавши частку у спільній сумісній власності на земельну ділянку, надасть її в оренду та отримуватиме від цього дохід, а кредитор спадкодавця (померлого) не матиме будь-яких правових важелів щодо захисту своїх цивільних прав. З іншого боку, надання кредитору повноважень на задоволення своїх вимог за рахунок успадкованої частки буде суперечити принципу справедливості, оскільки другий з подружжя, що пережив першого, будучи номінальним спадкоємцем, позбавлений можливості вільно розпорядитись майном через його відчуження та задоволення за рахунок отриманих коштів вимог кредитора.

Аналогічно, наявність спільного заповіту подружжя нівелює інститут обов’язкової частки у спадщині, яку за інших рівних умов мають зокрема малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця. Тому, усунення вказаних правових прогалин потребує

обдуманого і зваженого підходу з метою забезпечення справедливого балансу прав усіх сторін правовідносин.

Слід зауважити, що заповіт подружжя містить ознаки одночасно як одностороннього, так і двостороннього правочину. Даний висновок випливає із норми ч. 1 ст. 1243 ЦК України, яка визнає можливість укладення заповіту лише спільно, тобто за взаємною згодою обох сторін, що є невід'ємною складовою інститут цивільної угоди. В свою чергу, передбачена в ч. 3 ст. 1243 ЦК України можливість одного із подружжя відмовитися від спільного заповіту без згоди іншого, притаманна ознаці одностороннього правочину, закріпленій у ч. 1 ст. 214 ЦК України, за якою особа, яка вчинила односторонній правочин, має право відмовитися від нього, якщо інше не встановлено законом.

Водночас, слід погодитись із Ю. С. Сусь, що судовий захист потребує значних витрат часу та фінансових ресурсів з боку заінтересованих осіб, адже, наприклад, у випадку, коли мова йде про визнання спільного заповіту подружжя недійсним, паралельно повинна з'являтися вимога щодо застосування наслідків недійсного (нікчемного) правочину і зняття заборони відчуження майна (вимога майнового характеру) [7, с. 112].

Отже, серед основних фактичних передумов, що дають можливість реалізувати подружжю свої спадкові права на складання спільного заповіту відносно земельної ділянки, можна виділити наступні:

а) наявність зареєстрованого шлюбу, підтвердженого відповідним свідоцтвом;

б) наявність у обох з подружжя повної цивільної дієздатності;

в) наявність у спільній сумісній власності земельної ділянки, право власності на яку зареєстровано у визначеному законом порядку;

г) наявність спільного волевиявлення щодо посмертного розпорядження земельною ділянкою, а також обізнаність щодо законодавчого обмеження у розпорядженні успадкованим майном у разі смерті другого з подружжя.

Відсутність будь-якої із передумов унеможливлює розпорядження земельною ділянкою шляхом складення спільного заповіту подружжя.

Список літератури:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 20.02.2024).
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 27.11.2023).
3. Рішення Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 09.06.2023 року у справі № 183/4256/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111802726 (дата звернення: 28.11.2023).
4. Рішення Попільнянського районного суду Житомирської області від 12.11.2019 року у справі № 288/1583/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85623012 (дата звернення: 28.11.2023)
5. Постанова Верховного Суду від 15 червня 2022 року у справі № 358/304/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104813601 (дата звернення: 02.02.2024).
6. Рішення Нововоронцовського районного суду Херсонської області від 30 січня 2020 року у справі № 954/1368/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87284480 (дата звернення: 02.02.2024).
7. Сусь Ю. С. Спадкові права подружжя: дис. … д-ра філософії: 12.00.03. Хмельницький, 2022. 267 с.

ЩОДО ІНТЕРНЕТ–ПРОВАЙДЕРІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ляховецький Олександр Олександрович
аспірант кафедри господарського права і процесу,
Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: Добровольська Володимира Володимирівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права і процесу,
Національний університет «Одеська юридична академія»

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3814

У сучасних умовах господарювання з'являються нові суб'єкти, діяльність яких є вельми затребувана та яка, як правило, пов'язана із послугами у цифровому форматі. Різновидами зазначених осіб є інтернет-провайдери, які відносяться до суб'єктів господарювання та надають віртуальні послуги, які є оперативними, доступними та середньо-затратними. В загальному вигляді відповідно до ст. 2 Господарського кодексу України учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [1]. Тобто, інтернет-провайдери є різновидами учасників відносин у сфері господарювання, відносяться до суб'єктів господарювання, а їх правовий статус визначений загальними нормами ГК України та спеціальними нормативними актами.

Суб'єкти господарських правовідносин – це учасники господарських відносин, що безпосередньо здійснюють господарську діяльність або управляють такою діяльністю, створені у встановленому законом порядку, мають необхідне для здійснення такої діяльності майно і володіють

господарською правосуб'єктністю. Інтернет-провайдери безпосередньо здійснюють господарську діяльність, а їх господарська правосуб'єктність складається із господарської право-, дієздатності. До специфічних прав інтернет-провайдерів можна віднести: здійснення господарської діяльність відповідно до ліцензії, встановлення тарифів на свої послуги, можливість вимагати від абонентів виконання умов договору, застосовування санкції до абонентів за порушення умов договору. До обов'язків, в свою чергу, відноситься: необхідність надавати послуги з доступу до мережі Інтернет згідно з ліцензійними умовами та договорами з абонентами, забезпечення безперебійної роботи телекомунікаційних мереж, дотримання вимог законодавства про захист персональних даних. Слушною є думка про те, що «кожен провайдер має можливість контролювати інформацію, яка передається в мережу або виходить з мережі при користуванні його послугами. У цьому сенсі кожен провайдер має потенційну можливість встановлювати певні стандарти користування мережею для своїх клієнтів» [2].

В Законі України «Про телекомунікаційні послуги» [3] визначені види інтернет-провайдерів, які є володільцями, постачальниками та розповсюджувачами електронних комунікацій, так оператор електронних комунікацій (оператор) це суб'єкт господарювання, який володіє, здійснює експлуатацію та управління електронними комунікаційними мережами та/або пов'язаними засобами. До постачальників відносяться постачальник електронних комунікаційних мереж – суб'єкт господарювання, який надає послуги доступу до електронної комунікаційної мережі постачальник електронних комунікаційних мереж та/або послуг із значним ринковим впливом – постачальник, який самостійно або разом з іншими суб'єктами господарювання займає на ринку електронних комунікацій становище, еквівалентне домінуючому та постачальник електронних комунікаційних послуг – суб'єкт господарювання, який фактично надає та/або має право надавати електронні комунікаційні послуги на власних мережах. Також вперше нормативно визначений радіоаматор – фізична особа, яка здійснює користування радіочастотним спектром для особистих потреб, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю, без мети отримання прибутку. Зазначені особи відносяться до інтернет-провайдерів та їх можливо класифікувати в залежності від: 1) мети отримання прибутку – комерційні

та некомерційні; 2) домінуючого (монопольного становища) – ті, які займають монопольне становище та ті, які не займають; 3) відносин власності – ті, які є власниками електронних комунікаційних послуг та ті, які їх надаються на орендних відносинах; 4) особистого правового становища – ті, які надають юридичними особами, ті, які надаються виключно фізичними особами та змішані; 5) за типом доступу: провідні (кабельне, DSL, оптоволокно) та бездротові (Wi-Fi, 3G, 4G, 5G); 6) за масштабом діяльності: міжнародні (надають послуги в усьому світі), національні (надають послуги в межах однієї країни), регіональні (надають послуги в межах певного регіону) та локальні (надають послуги в межах певного населеного пункту).

Виходячи від загальних класифікації можна класифікувати господарську діяльність інтернет-провайдерів таким чином:

1. Надання доступу до мережі Інтернет (комутований доступ (dial-up), безкабельний доступ (Wi-Fi), фіксований доступ, (кабельне, DSL, оптоволокно), мобільний доступ: 3G, 4G, 5G);

2. Надання додаткових послуг (хостинг (розміщення веб-сайтів та веб-додатків), доменні імена (реєстрація та обслуговування доменних імен), електронна пошта (надання поштових скриньок), IP-телефонія (надання телефонного зв'язку через Інтернет, віртуальні приватні мережі (VPN): забезпечення безпечного з'єднання з мережею.

Інтернет-провайдери, як і будь-які інші суб'єкти господарювання, в процесі своєї діяльності співпрацюють з широким колом інших суб'єктів. Серед них можуть бути інші інтернет-провайдери для забезпечення транзиту трафіку, оператори зв'язку для оренди телекомунікаційних каналів, хостинг-провайдери для розміщення веб-сайтів та веб-додатків, реєстратори доменних імен для реєстрації та обслуговування доменних імен, державні органи для отримання ліцензій та дозволів та банки та платіжні системи.

Перспективним є нормативне визначення правового статусу інтернет-провайдерів, так, наприклад, Проект Закону про захист послуг, що надаються із застосуванням системи умовного доступу № 5870 від 27.08.2021 (далі – Проект) визначає правові та організаційні засади ринку послуг, що надаються із застосуванням системи умовного доступу, механізм їх захисту, а також відповідальність фізичних осіб і суб’єктів господарювання, які беруть участь у наданні та отриманні таких послуг.

В статті 3 Проекту суб’єктами правовідносин надання умовного доступу є:

1) регуляторний орган;

2) суб’єкт господарювання (мовник, провайдер програмної послуги);

3) споживач. Проектом також передбачено право на умовний доступ, за яким споживач отримує умовний доступ після внесення оплати у встановленому мовником/провайдером програмної послуги розмірі, якщо інше не передбачено договором між мовником/провайдером програмної послуги та споживачем такої послуги [4]. Нажаль зазначений законопроект не розкриває поняття «провайдер».

У загальному сенсі інтернет-провайдери (від англ. to provide – забезпечувати, надавати доступ) – це організація, яка надає послуги доступу та передачі інформації певними інформаційними каналами. За словником Інтернет-провайдер – це організація, яка надає послуги доступу до Інтернету або інші послуги, пов'язані з використанням мережі Інтернет [5].

У літературі пропонують суб'єктів правовідносин у мережі Інтернет, класифікувати як:

1. Оператори, провайдери телекомунікацій, власники «доменів», які здійснюють технічне функціонування мережі Інтернет;

2. Розробники, власники, розповсюджувачі інформації та інформаційних ресурсів в мережі Інтернет;

3. Особи, які надають послуги з укладання електронних угод (договорів) в мережі Інтернет;

4. Споживачі, користувачі (фізичні та юридичні особи) телекомунікаційних послуг у мережі Інтернет [6]. До провайдерів також відносяться особи другої та третьої груп.

Таким чином, інтернет-провайдери це суб'єкти господарювання та надають чисельні інформаційно-цифрові віртуальні послуги, на підставі публічних договорів, на засадах оперативності, доступності, належного кіберзахисту. Провідною ознакою діяльності інтернет-провайдерів є її комплексний характер, яка може бути основна та допоміжня (супутня), яка здійснюється з метою забезпечення транзиту трафіку, оренди телекомунікаційних каналів, розміщення веб-сайтів та веб-додатків, реєстрації та обслуговування доменних імен, тощо.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 15.02.2024).
2. Кирилюк А. В. Правовий статус суб'єктів авторського права у мережі Інтернет. Часопис цивілістики. 2016. Вип. 20. С. 193-197.
3. Про телекомунікаційні послуги: Закон України від 16.12.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 15.02.2024).
4. Проект Закону про захист послуг, що надаються із застосуванням системи умовного доступу № 5870 від 27.08.2021. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text (дата звернення: 15.02.2024).
5. Словник іншомовних слів. URL: https://www.jnsm.com.ua/ (дата звернення: 15.02.2024).
6. Правовідносини, пов'язані з функціонуванням мережі Інтернет. URL: http://surl.li/hfsrc (дата звернення: 15.02.2024).

ПРОТЕКЦІОНІСТСЬКА ПОЛІТИКА ПОЛЬЩІ АБО ЩО ДІЄТЬСЯ НА КОРДОНІ

Русенко Святослав Ярославович
аспірант кафедри історії України,
археології та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна
ORCID: 0000-0003-1088-093X

Науковий керівник: Куций Іван Петрович
доктор історичних наук,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3824

Ситуація на українсько-польському кордоні вже кілька місяців є напруженою і створює значні перешкоди для економічного розвитку України яка перебуває в стані війни з Росією. Ці мирні протести час від часу переростають у неправомірні, а інколи і в злочинні дії демонстрантів. Міністр внутрішніх справ Польщі заявив, що поліція слідкує за підтриманням правопорядку серед мітингуючих, але пошкодження товару, яке прямує з України наштовхує на думку, що бездіяльність правоохоронних органів підтримується урядом Польщі. Таким чином дані протести є нічим іншим як певною економічною війною проти України.

Слід зауважити, що керівництво Польщі у своїх зверненнях у засобах масової інформації постійно підкреслюють необхідність підтримати "польського фермера". Тобто натякаючи на політику протекціонізму. Як зазначала Баєва Ольга Іванівна у своїй статті "Теоретичні підходи до оцінки протекціонізму в міжнародній торгівельній практиці" політика протекціонізму запроваджується державою для захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції. [1]

Для досягнення цілей протекціонізму зазвичай використовують митну політику.

Митна політика згідно польської Вікіпедії – це система інструментів, законів і процедур, що використовуються державою для регулювання

обігу товарів через митний кордон. Згідно з іншими визначеннями, це вся діяльність держави (або групи держав, що діють у митному союзі), пов'язана з визначенням ставок зборів, що стягуються при імпорті або експорті товарів у дану країну (або митну територію). [2]

Митна політика згідно польської енциклопедії 1974 року – це визначення економічних і політичних цілей, яких країна хоче досягти за допомогою митних зборів (наприклад, збільшення доходів державної скарбниці, захист вітчизняної промисловості) та вибір відповідних засобів їх реалізації: визначення рівня митних ставок, типу митного тарифу, методу стягнення митних зборів, визначення ринків надання митних знижок; що є складовою зовнішньоторговельної політики. [3]

Митний тариф згідно цієї ж енциклопедії 1974 року – це перелік митних платежів, що стягуються при переміщенні товарів через митний кордон; він містить перелік товарів, що підлягають оподаткуванню митом, ставки митних зборів і визначає спосіб оподаткування митом, містить перелік товарів, що звільняються від оподаткування митом, а також перелік товарів, експорт або імпорт яких заборонено. [3]

Прикладом справжнього протекціоністського митного тарифу, який захищав польських фермерів був так званий "третій митний тариф" в міжвоєнній Польщі. Він був прийнятий розпорядженням президента Речі Посполитої від 23 серпня 1932 р. і набрав чинності 11 жовтня 1933 р. Він містив нову номенклатуру, а також, згідно із ст. 2 дві колони ставок – вищі ставки для країн, що не передбачалися торговими угодами, і нижчі ставки для країн, включених до торгових угод. Тариф поділявся на 20 розділів, 90 груп і 1275 позицій. У новому тарифі було введено дуже високі мита на сільськогосподарські товари, що вироблялися в Польщі. Згідно із ст. 4 Тарифу підставою для застосування відповідних позицій був матеріал, з якого виготовляють товар, з врахуванням ступеня його оформлення, а також призначення товару. Тариф діяв до початку Другої світової війни. Однак, з огляду на довоєнну економічну ситуацію країни та на міжнародні торговельні угоди, піддавався безперервним змінам. Зокрема, в травні 1937 р. був підписаний торговий трактат з Францією, який містив 622 митні пільги. У 1938-1939 рр. введено ряд митних 88 пільг на сировину і необхідні продукти, що не виробляються в країні, для розвитку загальнодержавної промисловості і землеробства. Третій тариф був явно протекціоністським. Вперше в ньому була врахована охорона продуктів національного сільського господарства і переробної промисловості. Попередні два тарифи міжвоєнної Польщі брали під

охорону головним чином промислові продукти. Особливу увагу привертало позитивне значення численних полегшень і знижень для розвитку економіки. [4]

Висновок. Якщо влада планує захищати якусь із галузей своєї економіки, то це забезпечується легальним законодавчим процесом у вигляді законів які впливають на формування митно-тарифної політики, а не шляхом проведення масових неконтрольованих безпорядків.

Література:

1. Баєва О.І. Теоретичні підходи до оцінки протекціонізму в міжнародній торгівельній практиці. *ЕКОНОМІКА І СУСПІЛЬСТВО*. Мукачево, 2018. №16. С. 20-23.
2. Polityka celna. Wikipedia. Wolna encyklopedia: URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Polityka_celna . (дата звернення: 14.03.2024)
3. Encyklopedia powszechna : 4 т. / Panstwowe Wydawnictwo Naukowe. Warszawa, 1973 T 1 S. 412.
4. Русенко С. Я. Митно-тарифна політика Польщі у міжвоєнний період XX століття. *Історія торгівлі, податків та мита. П'ята міжнародна наукова школа-семінар*. Київ, 2011 – С. 87-89.

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

Бедрій Мар'ян Миронович
ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ПРАВОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ
У СУСПІЛЬНЕ ЖИТТЯ……3

Конончук Богданна Ростиславівна
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВИДИ……..….7

Конституційне право. Конституційне процесуальне право. Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право

Бодров Юрій Володимирович
ПОНЯТТЯ МЕТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ…….…….……..….9

Дубіна Олег Миколайович
ПРАВА ДИТИНИ, ЯКА ПРИТЯГАЄТЬСЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ
ТА НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ…….13

Дутчак Остап Ігорович
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ
ЗАКОННОСТІ В ПОДАТКОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….18

Куньовський Олександр Вікторович
СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА КОНСТИТУЦІЙНУ СКАРГУ В УКРАЇНІ,
ЧЕХІЇ ТА ПОЛЬЩІ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ…….……..23

Лесняк Віталій Юрійович
СТРУКТУРА ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У СУЧАСНІЙ ПОЛЬЩІ…29

Лотоцький Микола Миколайович
ПІДСТАВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН……..31

Мельник Олена Дмитрівна
ТЕРМІНОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ СПРАВИ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ
ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМ…….…….…….35

Огієвич Софія
ПОВЕРНУТИ ЦИФРАМ ІМЕНА. РЕФЛЕКСІЇ ЗА РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЮ ВІЙНОЮ…….38

Рудов Ярослав
СИСТЕМА СТРИМУВАННЯ І ПРОТИВАГ ЯК МЕТОД
ЗАПОБІГАННЯ УЗУРПАЦІЇ ВЛАДИ…….…….…….42

Стахів Олександр
ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА:
КРАЩІ СВІТОВІ ПРАКТИКИ…….…….…….44

Тараненко Микола Миколайович
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ…….47

Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право. Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення

Ковальчук Олексій Анатолійович
КОРУПЦІЙНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В СИСТЕМІ ПЕРЕДУМОВ
ДО ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ
ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ…….…….…….51

Лисюк Ярослав Юрійович
ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ – ГОЛОВНА
ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА…….56

Позов Денис Аполлонович
РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТВОРЕННІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПОРТРЕТІВ СТОРІН ПРОЦЕСУ МЕДІАЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРАВОВІ ВИКЛИКИ В УКРАЇНІ…….63

Ткаченко Кирило Леонідович
СПАДКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ПРИ СПІЛЬНОМУ ЗАПОВІТІ ПОДРУЖЖЯ: ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ…….67

Господарське право. Господарське процесуальне право. Екологічне право. Земельне право. Аграрне право. Фінансове право. Банківське право

Ляховецький Олександр Олександрович
ЩОДО ІНТЕРНЕТ–ПРОВАЙДЕРІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ……73

Історія країн світу та міжнародні відносини

Русенко Святослав Ярославович
ПРОТЕКЦІОНІСТСЬКА ПОЛІТИКА ПОЛЬЩІ АБО ЩО ДІЄТЬСЯ НА КОРДОНІ…….78

Наукове видання

«Актуальні дослідження правової та історичної науки»
Рік заснування – 2018

Видання виходить 10 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 25.03.2024
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net